

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra psychologie

Diplomová práce

Transsexualita a třetí pohlaví

Anna Pokorná

© 2017 ČZU v Praze

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Provozně ekonomická fakulta

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Anna Pokorná

Hospodářská a kulturní studia

Název práce

Transsexualita a třetí pohlaví

Název anglicky

Transsexuality and the third gender

Cíle práce

Práce si klade za cíl zjistit, jak žijí transsexuálové ve vyspělé společnosti, jakým způsobem je společnost vnímá a jak se transsexualita liší od tzv. třetího pohlaví. Cílem práce je i zjištění současného přístupu zejména vyspělých zemí k uznání třetího pohlaví jako rovnocenného pohlaví.

Metodika

Teoretická část bude zpracována především studiem odborných článků a publikací zabývajících se daným tématem. Praktická část bude vypracována prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů s respondenty, jichž se daná problematika osobně dotýká, a dotazníků.

Doporučený rozsah práce

cca 80

Klíčová slova

transsexuál, třetí pohlaví, společnost

Doporučené zdroje informací

- FEINBERG, Leslie. Pohlavní štvanci. 1. vyd. Praha: G plus G, 2000, 173 s. ISBN 80-242-0380-4
- FIFKOVÁ, Hana. Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity. Vyd. 2. Praha: Grada, 2008, 202 s., [8] s. barev. obr. příl. ISBN 978-80-247-1696-1
- FIFKOVÁ, Hana. Transsexualita: diagnostika a léčba. Vyd. 1. Praha: Grada, 2002, 166 s. ISBN 80-247-0333-5
- ONDOK, Josef Petr. Bioetika, biotechnologie a biomedicína. Vyd. 1. Praha: Triton, 2005, 214 s. ISBN 80-7254-486-1
- SKOBLÍK, Jiří. Transsexualismus: morálně- a duchovně-teologické aspekty. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006, 211 s. ISBN 80-246-1052-3

Předběžný termín obhajoby

2016/17 LS – PEF

Vedoucí práce

Mgr. Ing. Martin Slaboch, Ph.D.

Garantující pracoviště

Katedra psychologie

Elektronicky schváleno dne 4. 11. 2015

PhDr. Pavla Rymešová, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 11. 11. 2015

Ing. Martin Pelikán, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 28. 03. 2017

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci "Transsexualita a třetí pohlaví" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu použitých zdrojů na konci práce. Jako autorka uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil autorská práva třetích osob.

V Praze dne 31. 3. 2017

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala panu Mgr. Ing. Martinu Slabochovi Ph.D. za odborné vedení, poskytnuté rady, ochotu a trpělivost při vedení mé diplomové práce. Dále bych ráda poděkovala všem svým respondentům za čas a důvěru, které mi věnovali při realizaci rozhovorů. Zvláštní poděkování patří paní Jaroslavě Brokešové za velkou ochotu, vstřícnost a otevřenost, se kterou mi vyprávěla svůj životní příběh.

Transsexualita a třetí pohlaví

Souhrn

Diplomová práce se zabývá problematikou transsexuality a třetího pohlaví neboli intersexuality a zkoumá rozdíly mezi těmito lékařskými diagnózami. Transsexuální jedinci se rodí do těla opačného pohlaví, než kterým se cítí být. Intersexuální jedinci se rodí s pohlavím neurčitým, to znamená, že jejich genitálie vykazují znaky pohlaví obojího nebo jsou různě deformované. Práce si klade za cíl zjistit, jak se žije transsexuálním osobám ve vyspělé společnosti a do jaké míry jsou touto společností tolerováni a přijímáni. Dále zjišťuje současný přístup vyspělých zemí k přijímání třetího pohlaví jako rovnocenného pohlaví. V teoretické části jsou popsány všechny důležité pojmy pojící se s řešenou problematikou, dále je zde uvedena historie transsexuality i třetího pohlaví, lékařské procesy spojené se změnou pohlaví a léčbou intersexuality, právní aspekty spojené s danou problematikou. Empirická část práce je věnována kvalitativnímu výzkumu provedenému na základě narativních rozhovorů s transsexuálními respondenty. Druhá polovina empirické části práce se věnuje dotazníkovému šetření pro účely zjištění míry tolerance společnosti vůči transsexuálním osobám a znalosti pojmu třetí pohlaví. Také je zde zhodnocen přístup vyspělých zemí k problematice třetího pohlaví.

Klíčová slova: transsexualita, transsexuál, třetí pohlaví, intersexualita, gender, pohlavní identita, společnost

Transsexuality and third gender

Summary

Diploma thesis is focused on issues of transsexuality and the third gender i.e. intersexuality and differences of transsexuality and intersexuality. Transsexual people were born like people with difference between their body and their mind because of gender. Intersexual people were born with indefinable genitals so there is no evidence if they are men or women. The thesis should define how transsexual people live in the modern society and if there is a tolerance from side of society. The second goal is to find out how developed countries look for a solution of intersexuality issue. Theoretical part of thesis is focused on the main terms of transsexuality and third gender issues, history of transsexuality and intersexuality, medical part of this issues and part of law. Empirical part of thesis is created by narrative interviews with four transsexual people. Second half of empirical part is made by questionnaires in goal to find out the tolerance of majority in question of transsexuality and the knowledge in question of intersexuality. The attitude of developed countries in question of intersexuality is there too.

Keywords: transsexuality, transsexual, third gender, intersexuality, gender, sexual identity, society

Obsah

1	Úvod	11
2	Cíl práce a metodika	12
2.1	Cíl práce	12
2.2	Metodika	12
3	Literární rešerše	15
4	Teoretická část.....	16
4.1	Základní pojmy	16
4.1.1	Pohlaví, pohlavní identita a gender	16
4.1.2	Transsexualita.....	21
4.1.3	Třetí pohlaví neboli intersexualita.....	26
4.1.4	Společnost	29
4.2	Historie transsexuality a intersexuality	30
4.2.1	Transsexualita v historii	30
4.2.2	Intersexualita v historii.....	31
4.3	Proces přeměny pohlaví u transsexuálů	32
4.3.1	Etapy procesu před chirurgickou změnou pohlaví	32
4.3.2	Chirurgické výkony FtM přeměny	33
4.3.3	Chirurgické výkony MtF přeměny	34
4.3.4	Rizika chirurgické změny pohlaví.....	35
4.4	Léčba intersexuality	36
4.5	Právní aspekty zkoumané problematiky	38
5	Empirická část	42
5.1	Kvalitativní výzkum – narativní rozhovory s transsexuály.....	42
5.1.1	Informace o respondentech	42
5.1.2	Dětství a dospívání	44

5.1.3	Uvědomění si své poruchy	46
5.1.4	Hormonální léčba a změna pohlaví	47
5.1.5	Finanční nákladnost léčby	49
5.1.6	Coming out	50
5.1.7	Reakce a akceptace společnosti.....	52
5.1.8	Akceptace v zaměstnání	53
5.1.9	Sexuální identita a partnerské vztahy	54
5.2	Kvantitativní výzkum – dotazníkové šetření.....	56
5.2.1	Analýza dotazníku	56
5.3	Problematika třetího pohlaví	63
6	Výsledky a diskuze	66
7	Závěr	69
8	Seznam použitých zdrojů	71
9	Přílohy	75

Seznam grafů

Graf 1:	Transsexuálové v ČR.....	22
Graf 2:	Transsexuálové v ČR.....	23
Graf 3:	Co je třetí pohlaví?	57
Graf 4:	Právo na rodinu.....	58
Graf 5:	Právo na manželství.....	59
Graf 6:	Právo na zaměstnání	60
Graf 7:	Právo na změnu pohlaví	61
Graf 8:	Setkání s transsexuálem.....	62

Seznam obrázků

Obrázek 1:	Růžový fenomén.....	19
Obrázek 2:	Modrý fenomén	19

Obrázek 3: Transsexuální dítě.....	26
Obrázek 4: Vytvořený neofalu.....	33
Obrázek 5: Vytvořená vulva s neovagíno.....	34
Obrázek 6: Mapa znázorňující situaci LGBT lidí ve světě.....	41

1 Úvod

Transsexualita a třetí pohlaví neboli intersexualita jsou dvě diagnózy značící poruchu pohlavní identity. Transsexuální člověk se rodí do těla opačného pohlaví, než kterým se cítí být, zatímco intersexuální člověk má pohlaví neurčité. To znamená, že se rodí s obojetnými pohlavními znaky, různými deformacemi genitálu či jinou chromozomální informací než by jeho pohlaví mělo mít. Možností projevu této poruchy je mnoho. Ačkoliv nejsou tyto poruchy příliš časté, nejsou ani ojedinělé. Přesto povědomí veřejnosti zvláště o druhé ze zmíněných poruch není velké. Transsexuální lidé se musí potýkat s nepochopením a posměšky okolí, zatímco o intersexuálních lidech společnost mnohdy ani neví. Ve světě, kde existují pouze dvě pohlaví, je však intersexualita velký problém.

Předkládaná práce podává informace o transsexualitě a intersexualitě a pojmech s touto problematikou spojených, popisuje jednotlivé diagnózy, předkládá historii obou diagnóz. Dále je zde popsán proces přeměny pohlaví z muže na ženu i z ženy na muže, různé formy intersexuality i možnosti léčby této pohlavní poruchy. Popsány jsou i právní aspekty, které s transsexualitou a intersexualitou souvisí, a to nejen v rámci České republiky, ale i v ostatních vyspělých zemích.

Práce si klade za cíl prostřednictvím kvalitativního a kvantitativního výzkumu zjistit, jak se žije transsexuálům v majoritní společnosti a jak k nim tato společnost přistupuje. Dílčím cílem je snaha o zjištění povědomí společnosti o pojmu intersexualita.

V rámci kvalitativního výzkumu jsou provedeny čtyři narativní rozhovory s transsexuálními osobami, které si již prošli změnou pohlaví. Data získaná těmito rozhovory jsou rozdělena do tematických podkapitol tak, aby zachytily všechny podstatné aspekty života transsexuálů. Kvantitativní výzkum je proveden dotazníkovým šetřením zaměřeným především na toleranci společnosti vůči transsexuálním osobám a zjištění povědomí dotazovaných o pojmu intersexualita.

V rámci práce je též zjišťován přístup vyspělých zemí k otázce intersexuality. Přestože se tato problematika ve společnosti příliš neřeší, pro intersexuální jedince nepřipravenost právních a úředních institucí na tuto specifickou situaci může mít fatální následky.

2 Cíl práce a metodika

Následující dvě podkapitoly popisují cíl práce a metodiku použitou při zpracování diplomové práce.

2.1 Cíl práce

Hlavním cílem práce je zjistit, jak žijí transsexuálové ve vyspělé společnosti, zvláště v České republice, a jak se tato skupina lidí liší od třetího pohlaví neboli takzvaných intersexuálů. Práce si klade za cíl odpovědět na hlavní výzkumnou otázku, která zní:

„Jaký je život transsexuálů ve vyspělé společnosti a jak se tyto lidé liší od intersexuálů?“

Dílním cílem je i odpovědět na výzkumné podotázky, které znějí:

„Jak jsou transsexuálové začleněni do běžného života majoritní společnosti, jak je společnost vnímá a do jaké míry toleruje?“

„Jak změna pohlaví ovlivňuje život transsexuála?“

„Co je třetí pohlaví neboli intersex a jak jej vnímá společnost?“

„Jak k problematice třetího pohlaví přistupují vyspělé země?“

2.2 Metodika

Diplomová práce je rozdělena na teoretickou a empirickou část. K vypracování byly použity kvalitativní i kvantitativní výzkumné metody.

Teoretická část práce je vypracována analýzou sekundárních dat. Využito bylo metody studia dokumentů, která je neinvazivní technikou sběru dat, tedy neobtěžuje respondenty pozorováním či dotazy (Majer, Majerová, 1999). K vypracování teoretické části bylo využito knižních publikací i internetových zdrojů. Z knižních zdrojů byly použity především knihy od předních českých sexuologů a sociologů, kteří se zabývají problematikou transsexuality a třetího pohlaví. Dále bylo využito studia odborných článků, a příslušných internetových stránek, které se zkoumanou problematikou zabývají. Nahlédnuty byly též příslušné zákony, které s danou problematikou souvisí.

Empirická část práce byla vypracována analýzou a interpretací primárních dat. Sběr těchto dat je uskutečněn prostřednictvím kvalitativních i kvantitativních výzkumných metod. Kvalitativní výzkumná metoda, která se vyznačuje vysokou validitou a nízkou reliabilitou, byla využita při získávání informací od čtyř hlavních respondentů – transsexuálů. Z důvodu povahy zkoumané problematiky, která vychází především z osobních zkušeností respondentů a jejich životního příběhu, byla jako nejvhodnější zvolena metoda narativního rozhovoru. Při tomto typu rozhovoru není respondent konfrontován se standardizovanými, předem připravenými otázkami, nýbrž je povzbuzován k volnému vyprávění o svém životě (Hendl, 2008).

První kontakt s respondenty byl navázán prostřednictvím internetové sociální sítě. Bylo domluveno místo a čas pro uskutečnění rozhovoru. Všem respondentům byla diagnostikována transsexualita a všichni si již prošli chirurgickou i úřední změnou pohlaví. Tři respondenti si přejí zůstat v anonymitě, respondentka Jaroslava Brokešová naopak chce být uvedena svým jménem. Rozhovory trvaly od dvou do čtyř hodin v závislosti na povaze respondenta a jeho ochotě vyprávět. Následovala analýza a interpretace dat získaných z narativních rozhovorů a jejich následné vyhodnocení.

V rámci empirické části práce bylo využito i kvantitativní výzkumné metody vyznačující se nízkou validitou vysokou reliabilitou. Konkrétně byla zvolena metoda dotazníkového šetření. Dotazník je tvořen předem připravenými, pevně danými otázkami, na které odpovídá velké množství respondentů. Respondenti na otázky odpovídají sami (Zich, 2014).

Dotazník byl sestaven z 10 otázek. Tři otázky jsou identifikační, identifikují respondenta. Jedna je otevřená, respondent na otázku odpovídá svými slovy bez jakéhokoliv omezení. Zbýlých šest otázek je uzavřených, tedy se jedná o otázky s předem formulovanými odpověďmi, respondent si vybírá takovou odpověď, která se nejvíce blíží jeho názoru nebo se s jeho názorem shoduje (Zich, 2014).

Cílem dotazníkového šetření bylo zjištění názoru české společnosti na transsexualitu a zjištění povědomí o problematice intersexuality. Na dotazník odpovědělo celkem 156 respondentů. Zjištěné odpovědi byly analyzovány, ze získaných dat byly vytvořeny grafy a následné vyhodnocení.

Pro vytvoření empirické části bylo využito i informací získaných z diskuze, která probíhala v rámci přednášky I jako intersex, která se konala 10. srpna 2016 v rámci festivalu Prague Pride. Dále bylo využito informací a poznatků získaných z osobního setkání a emailové korespondence s intersexuální osobou, se kterou se badatelka při tvorbě diplomové práce seznámila.

3 Literární rešerše

Odborných publikací v českém jazyce zabývajících se problematikou transsexuality a dalších odchylek v pohlavní identitě, jako je i třetí pohlaví, na trhu příliš neexistuje. Respektive doposud nemnoho českých odborníků zaměřuje svou pozornost na toto téma. Pár stěžejních českých děl o daném tématu však nalézt lze.

První takovou publikací, které bylo využito pro vypracování teoretické části této práce, je kniha Hany Fifkové a kol. s názvem *Transsexualita a podtitulem Diagnostika a léčba* z roku 2002. Kniha definuje pojmy pojící se k transsexualitě i intersexualitě, popisuje proces přeměny transsexuálů v opačné pohlaví a řeší i sociologické či právní aspekty života transsexuálů.

Druhou odbornou publikací směřující do oblasti tohoto tématu je taktéž kniha Hany Fifkové a kol. *Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity* z roku 2008. Jedná se o rozšířené vydání původní knihy z roku 2002.

Problematikou transsexuality z hlediska etického chování v oblasti medicíny se zabývá publikace Josefa Petra Ondoka *Bioetika* a na ní navazující publikace *Bioetika, biotechnologie a biomedicína*, kde autor poukazuje na možnou nejednoznačnost pohlavní identity jedince a to nejen fyzickou, ale i psychickou. Autor se však touto tematikou nezabývá příliš do hloubky.

Kniha *Transsexualismus, morálně- a duchovně-teologické aspekty* Jiřího Skoblíka je zaměřena na problematiku transsexuality především z pohledu duchovna a církevního hlediska. Zaměřuje se především na křesťansky založené transsexuály a popisuje přístup katolické církve k dané problematice.

Nejnovější českou publikací zabývajících se problematikou transsexuality a intersexuality je kniha Martina Fafejta z roku 2016 s názvem *Sexualita a sexuální identita*. Jak napovídá název, autor zde řeší problematiku sexuálních identit včetně transgenderu a intersexuality. Oproti ostatním autorům Fafejtovy publikace obsahují podrobnější informace týkající se intersexuality, které byly pro vypracování následující práce stěžejní.

Tento autor vydal i knihu s názvem *Úvod do sociologie pohlaví a sexuality*. Tato kniha přináší ucelený vhled do jednotlivých pojmů jako je gender, transsexualita, intersexualita ze sociologického hlediska.

4 Teoretická část

Teoretická část této práce je rozdělena do čtyř podkapitol, které obsahují nejpodstatnější informace týkající se problematiky transsexuality a třetího pohlaví. První podkapitola popisuje základní pojmy spojené s danou problematikou. V druhé podkapitole jsou transsexualita a třetí pohlaví řešeny z pohledu historického. Třetí podkapitola se věnuje psychologickému, biologickému i medicínskému aspektu dané problematiky. Poslední podkapitola řeší právní aspekty transsexuality a třetího pohlaví.

4.1 Základní pojmy

Pro pochopení daného tématu je nutné nejdříve uvést základní pojmy pojící se k transsexualitě a třetímu pohlaví, vysvětlit je a rozšířit o potřebné informace, které napomohou k porozumění řešené problematiky.

4.1.1 Pohlaví, pohlavní identita a gender

Pohlaví je biologický termín, na který je možno nahlížet v několika úrovních. Genetické pohlaví je dáno geneticky pohlavními chromozomy. Pokud má jedinec pohlavní chromozomy XY, jedná se o muže. Pokud má jedinec pohlavní chromozomy XX, jedná se o ženu. Někdy se však v chromozomech ovlivňujících pohlaví mohou objevit některé abnormality, které zapříčiní nejasnost pohlaví jedince (Fifková a kol., 2008).

Pohlaví genetické nebo také gonadální je určeno pohlavními hormony a pohlavními žlázami. I zde se vzácně objevují jedinci, kteří mají žlázy obojího pohlaví, zpravidla však jsou jedny méně vyvinuté (Fifková a kol., 2008).

Genitální neboli fenotypické pohlaví se určuje pohlavními orgány, vnějšími i vnitřními. Úředně přidělené pohlaví se pak určuje podle vzhledu zevního genitálu novorozence (Fifková a kol., 2008).

Čtvrtou úrovní je pohlaví psychické neboli **pohlavní identita**. Tento pojem Fifková a kol. ve své knize definuje jako „*subjektivně vnímaný pocit sounáležitosti či naopak rozporu s vlastním tělem, s jeho primárními a sekundárními pohlavními znaky, i se sociální rolí přisuzovanou danému pohlaví.*“ Pohlavní identita se odráží i v chování, myšlení či

cítění jedince a má také vliv na výběr jeho profese, koníčků i dalších společenských aktivit, vztahů a zájmů (Fifková a kol., 2002).

Není to však jen biologická podmíněnost, která určuje pohlavní identitu. Velkou roli hraje i kulturní vliv. Některé společnosti totiž určité chování považují za mužské, zatímco jiné společnosti totéž chování považují za ženské. Ve vyspělých zemích se sice tyto specifické rozdíly mezi pohlavími zmírňují, avšak stále jsou zachovány projevy biologické a psychologické odlišnosti. Např. mužům jsou přisuzovány typické psychologické jevy jako dominance, asertivita, prostorová představivost, pozitivismus a schopnost rychle se rozhodovat, pro ženy to pak jsou submisivita, empatie, emocionalita a také lepší verbální dovednost. Zevní projevy pohlavní identity se pak označují jako pohlavní role (Fifková a kol., 2002).

Gender je pojem, který je s výše uvedenými pojmy úzce spjatý. Označuje sociální a kulturní stereotypy i očekávání, které se pojí s jednotlivými pohlavími. Jedná se o sociální konstrukt, který lze měnit, jelikož je závazný pouze na základě sociálních norem. Počet genderů je v teoretické rovině neomezený, protože je dán sociálně. V naší společnosti se však v běžných situacích neodlišuje od pohlaví (Fafejta, 2004).

Gender je jedinci vštěpován již od narození, stává se součástí jeho identity. Závazný je pouze na základě sociálních norem, avšak není pevný. Vlastně se jedná o roli, ke které lze přidávat vlastní obsah. Ačkoliv genderových kategorií může být mnoho, v naší společnosti jsou děti běžně vychovávány pouze v jednom ze dvou genderů, tedy v mužském nebo ženském. Toto je dítěti vštěpováno od jeho narození, aniž by se ho někdo ptal, zdali je s tím spokojené (Fafejta, 2004).

Oakleyová označuje gender jako psychologicko-kulturní pojem, zatímco pohlaví je pojem biologický, jak už bylo napsáno výše. Podle ní to, že má jedinec určité pohlaví, ještě automaticky neznamena, že patří do odpovídajícího genderu. „*Být mužem nebo ženou, chlapcem nebo dívkou, je stejně záležitostí oblečení, gestikulace, povolání, sociální sítě a osobnosti jako záležitostí podoby genitálií.*“ (Oakleyová, 2000).

Oakleyová také upozorňuje na fakt, že způsob, jakým jednotlivé kultury vymezují gender, je různý. Každá společnost sice vychází z biologického pohlaví, avšak žádné kultury se dále neshodují, co odlišuje jeden gender od druhého, přičemž všechny kultury

shodně věří, že právě jejich definice genderu je správná a odpovídá dualitě pohlaví (Oakleyová, 2000).

Fafejta ve své knize píše, že oproti jiným rolím, které v životě a ve společnosti zastáváme, u genderové role téměř nelze nalézt situaci, kdy si člověk může od této role udržet odstup a přitom se vyhnout sankcím. Vždy se totiž nalezne někdo, kdo dá najevo nevoli vůči takovému chování a snaží se toto chování potlačit, případně ho podřídí určité terapii. Již při narození totiž není jedinci popsáno pouze jeho pohlaví, ale také je určena určitá norma, podle které se bude okolí k jedinci chovat. Tuto normu si pak jedinec má osvojovat a podle ní se také chovat. Jedná se o normu, kterou si člověk nevolí a pouze pokud se s ní ztotožní, přijme svou genderovou identitu, která je mu přisouzena, nezpochybně jí a dává jí najevo, pak dochází k úspěšné socializaci¹ (Fafejta, 2004).

Genderová role, která je jedinci přidělena, se běžně pojí i s barvami. Časopis National Geographic věnoval otázce genderu své lednové číslo. Mimo jiné zde lze nalézt článek s anglickým názvem „Color Code“, v překladu možné uvést název „Barevný kód“. Fotografka JeongMee Yoon na popud své pětileté dcery, která vyžadovala nosit pouze růžové oblečení, odstartovala v roce 2005 projekt s názvem „Pink and Blue Project“, tedy „Projekt růžová a modrá“, a začala pořizovat snímky dokazující, jak jsou tyto dvě barvy asociovány s dívkami a chlapci. Tím se také chtěla ukázat, do jaké míry jsou děti a rodiče ovlivňované reklamou a populární kulturou, ať už vědomě či nevědomě. Modrá barva se stala symbolem síly a maskulinity, zatímco růžová barva je spojena s feminitou a něžností. Podle univerzitní profesorky Jo Paoletti z Univerzity amerických studií v Marylandu v 19. století byly ve většině Evropy i ve Spojených státech amerických pro oblékání populární pastelové barvy. Tenkrát tyto barvy byly vybírány k oblékání tak, aby lichořily pleti, nikoliv aby označovaly pohlaví. V rané fázi 20. století se pak začaly objevovat rozdíly v odstínech barev podle pohlaví a od roku 1940 se pak modrá a růžová uchytily jako barvy spojené s genderem, což přetrvává dodnes. Zvláště Spojené státy americké významně přispěly k tomuto růžovo-modrému fenoménu rozlišování genderu, kde byl tento fenomén ještě podpořen škálou barev panenky Barbie, filmy se superhrdiny a dalšími podněty přítomnými v americkém dětství (National Geographic, 2017).

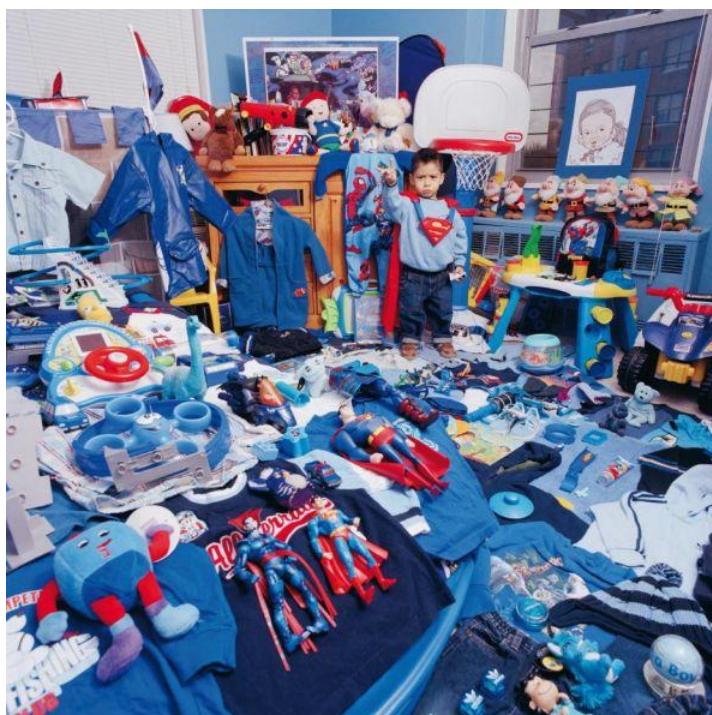
¹ Socializace – „postupné vrůstání jedince jako biologické jednotky do společenských podmínek života; proces, jímž se jedinec stává schopným žít v příslušné společnosti, zespolečenštění člověka“ (Diderot, 1999).

Obrázek 1: Růžový fenomén – fotografie JeongMee Yoon – ukázka růžového fenoménu spojeného s dívčí genderovou rolí ve společnosti

Zdroj: National Geographic, 1/2017, s. 22

Obrázek 2: Modrý fenomén – fotografie JeongMee Yoon – ukázka modrého fenoménu spojeného s chlapeckou genderovou rolí ve společnosti

Zdroj: National Geographic, 1/2017, s. 23

Co však hraje možná největší roli při vnímání a konstrukci genderu, je jazyk. Jazyk nutí jedince mluvit v určitém rodě, a pokud tak nečiní, dopouští se chyby nejen sociální, ale i jazykové neboli gramatické. Jazyk potvrzuje gender. Fafejta poukazuje i na velmi zajímavý fakt, a to jak je ve Slovníku spisovného jazyka českého popsáno heslo „muž“ a heslo „žena“. K „muži“ jsou přidány přídomek jako silný, statečný, energický, moudrý, rozvážný. „Žena“ je naopak spojena s přídomek, jako je drobná, korpulentní, mladá, vdaná či povídavá. Autoři Slovníku tak nevědomky charakterizovali mužské a ženské pohlaví podle genderu tak, jak jej vnímá společnost (Fafejta, 2004).

Dalšími podstatnými pojmy pro tuto práci jsou pojmy **sexuální orientace** a **sexuální identita**. *„Ze sexuální orientace vyplývá, kým je člověk na základě své individuální touhy sexuálně a eroticky přitahován. Takto se mluví nejen o homosexuální² či heterosexuální³ orientaci, ale podle některých autorů je nutno i preference typu pedofilie⁴ nebo asexualitu (tedy stav, kdy jedinec není přitahován nikým) považovat za sexuální orientaci. Sexuální identita vychází ze sexuální orientace. Na jejím základě se jedinec, alespoň na psychické rovině, ztotožňuje se širší sociální skupinou lidí stejné orientace.“* (Fafejta, 2016)

Určit kritéria pro zjištění jedincovy sexuální orientace nebývá někdy snadné. Sexuální orientace může být proměnlivá a někdy ani nemusí mít sexuální rozměr (jako například u asexuálů). Ani sexuální identita nemusí vždy tvořit pevný celek či být vázána na sexuální orientaci. Sexuální identita může nabývat mnoha, někdy zvláštních, podob (Fafejta, 2016).

Zatímco genderová identita se začíná jasně formovat většinou již v dětství, sexuální orientace, která ukazuje, do koho se jedinec dokáže zamilovat nebo kým bude přitahován, se formuje později. Přičemž zájem jedince může být o stejné pohlaví, o pohlaví opačné, o obě pohlaví, nebo bez ohledu na pohlaví či gender, případně jedinec nepocítuje sexuální přitažlivost vůbec. Výzkumy potvrzují, že stejně jako genderová identita, ani sexuální orientace se nedá změnit (National Geographic, 2017).

² Homosexuální orientace – sexuální orientace, kdy má jedinec pohlavní náklonnost k osobám stejného pohlaví (Diderot, 1999).

³ Heterosexuální orientace – vzájemný kladný sexuální vztah jedinců odlišného pohlaví, tedy muže k ženě a ženy k muži (Diderot, 1999).

⁴ Pedofilie – sexuální zaměření na děti (Diderot, 1999).

Poslední identitou, se kterou se v daném kontextu můžeme setkat, je **queer identita**. Tato identita pochází z anglického slova „queer“, které v překladu znamenalo „podezřelý“ či „podivný“. Nyní se termín používá pro jakoukoliv identitu, která vybočuje z heterosexuálního chování. „*Queer je vlastně každý, kdo vypadává ze zavedených kategorií a chce žít jinak, bez ohledu na to, jaká je z hlediska majoritní společnosti jeho sexuální orientace, genderová identita či pohlavní ustrojení.*“ (Fafejta, 2016).

4.1.2 Transsexualita

Pojem **transsexualita** definuje vrozenou poruchu pohlavní identity, při které člověk, který se cítí být mužem, se narodí v ženském těle a člověk, který se cítí být ženou, se narodí a žije v těle mužském (Český rozhlas, 2011).

Transsexualita je vedena v Mezinárodní klasifikaci nemocí jako platná diagnóza. Jedná se o „*stav jedince, který si přeje žít a být akceptován jako příslušník opačného pohlaví. Obvyklý je zde pocit nespokojenosti s vlastním anatomickým pohlavím nebo pocit jeho nevhodnosti a přání hormonálního léčení a chirurgického zásahu, aby jeho/její tělo odpovídalo (pokud možno) preferovanému pohlaví. Transsexuální identita by měla trvat alespoň dva roky – nesmí být projevem duševní poruchy (zejména schizofrenie) ani nesmí být sdružena s intersexuální, genetickou nebo chromozomální abnormalitou.*“ (Fifková a kol., 2008)

Pro diagnostikování transsexuality musí jedinec vykazovat alespoň následující čtyři charakteristiky:

- *Pocit nevhodnosti nebo nepřiměřenosti anatomicky dané pohlavní role.*
- *Víra, že změna role povede ke zlepšení.*
- *Výběr sexuálních partnerů téhož anatomického pohlaví a chápání sama sebe jako heterosexuála.*
- *Touha po chirurgické změně pohlaví.* (Fifková a kol., 2008)

Třetí výše uvedený bod se však zdá být ne zcela relevantní, vzhledem k tomu, co bylo zjištěno v empirické části práce.

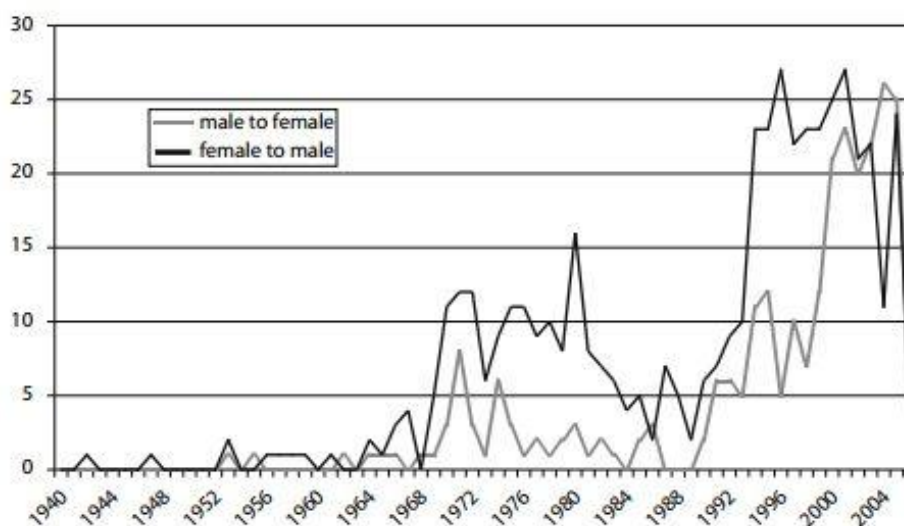
Výskyt transsexuality v populaci je těžko určitelný, jelikož v některých zemích jsou poruchy pohlavní či sexuální identity přísně perzekuovány, avšak podle hrubého odhadu se

jedná o 1/10 ‰ populace, v České republice se pak řádově jedná o desítky tisíc lidí (Český rozhlas, 2011).

Transsexuálové, tedy lidé s pohlavní poruchou transsexuality, existují dvojího typu. První z nich jsou transsexuálové FtM neboli female-to-male, kdy biologicky normální žena se cítí být mužem (také se používá výraz transmuž). Druhým typem transsexuálů jsou transsexuálové MtF neboli male-to-female (transžena), kdy biologický muž se cítí být ženou (Psychiatrie pro praxi, 2012).

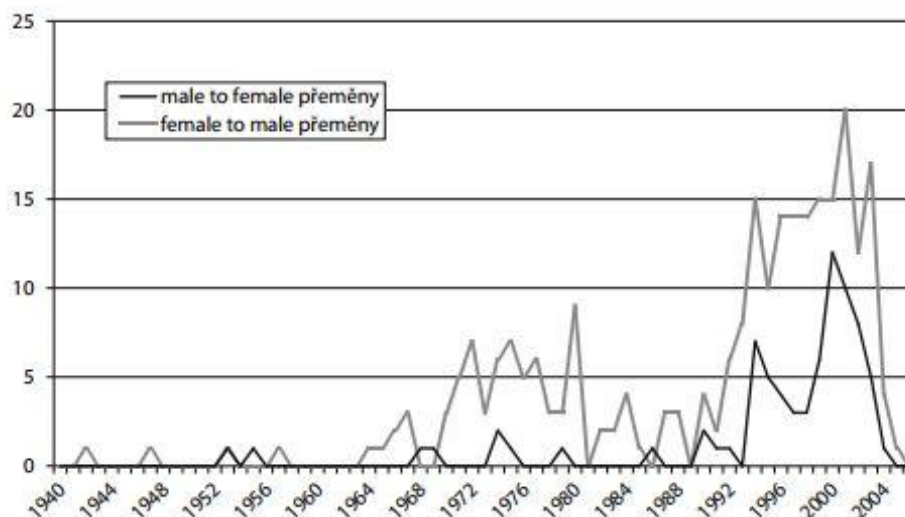
Zajímavým těžko vysvětlitelným faktem je skutečnost, že v zemích západní Evropy a USA převažují transsexuální lidé, kteří podstoupili změnu pohlaví MtF, tedy z muže na ženu (přibližně se jedná o trojnásobek než u FtM), zatímco ve střední Evropě, tedy i v naší republice, převažovaly změny pohlaví FtM a to až pětkrát oproti zákroku opačnému. Tento fakt se vysvětluje především odlišnými společenskými poměry a obtížnějším prosazováním jedinců MtF v tehdejších socialistických státech. V následujících grafech je zaznamenáno, jak se počet lidí, kteří se léčili s diagnózou transsexuality, měnil v letech a v počtech podle typu transsexuality (Fifková a kol, 2008).

Graf 1: Transsexuálové v ČR - počty pacientů, kteří se léčili s transsexualitou na území České republiky v jednotlivých letech

Zdroj: Fifková a kol., 2008, s. 19

Graf 2: Transsexuálové v ČR - počty pacientů s transsexualitou, kteří dospěli až k operativní i úřední změně pohlaví v jednotlivých letech na území České republiky

Zdroj: Fífková a kol., 2008, s. 20

Z grafů je patrné, že ke zvýšení počtu pacientů docházelo především v letech politického uvolnění, trvalý nárůst je pak zaznamenán po změně politického režimu v roce 1989. S novým politickým systémem se i změnil poměr pacientů MtF vůči FtM. Do roku 1989 byl tento poměr 21 % ku 79 %, zatímco po roce 1989 se tento poměr změnil na 42 % ku 58 %. V současné době je poměr pacientů MtF a FtM prakticky vyrovnán (Fífková a kol, 2008).

V závislosti na pojmech transsexualita a transsexuál se lze setkat i s pojmy **transvestitismus** a transvestita, které se často zaměňují. Transvestitismus je s největší pravděpodobností také vrozená porucha pohlavní identity, transvestité však nemají potřebu zásadní pohlavní přeměny, pouze mají potřebu čas od času změnit svůj zevnějšek v opačné pohlaví. Podle některých hypotéz však transvestitismus jako neměnná diagnóza neexistuje a jedná se pouze o určitou fázi vývoje člověka s transsexualitou (Český rozhlas, 2011).

Úplná diagnóza transvestitismu se označuje jako transvestitismus dvojí role. Petr Weiss o transvestitismu dvojí role píše následující: „Vyskytuje se převážně u heterosexuálně orientovaných mužů, kteří se občas převlékají do šatů opačného pohlaví, případně chvílemi žijí v této roli, ale nepřináší jim to pohlavní vzrušení, jen psychické uspokojení z možnosti dočasné změny. Není zcela vyjádřena jednoznačná touha po změně pohlaví, i když někteří z nich nad tímto řešením uvažují a u některých se skutečně jedná jen o přechodné stadium budoucího transsexualismu. Žijí často v manželství či ve vztazích,

a pokud se jejich partnerka o jejich poruše dozví, je často schopna ji akceptovat. Tito muži sice nevystupují plně komplementárně v párové roli, ale na druhou stranu jejich partnerky oceňují jejich schopnost intimity a vzájemné blízkosti.“ (Psychiatrie pro praxi, 2012)

Existuje však i druhá diagnóza spojená s transvestitismem. Tato diagnóza se nazývá fetišistický transvestitismus. V tomto případě se však tak úplně nejedná o poruchu pohlavní identity, nýbrž je to porucha na pomezí poruchy sexuální preference a pohlavní identity. I tato porucha je popisována především u mužů. Zpravidla heterosexuální muži se převlékají do ženských šatů, zejména pak do spodního prádla, nosí různé doplňky, paruky, líčí se. Toto se však pojí s navozováním sexuálního vzrušení. Po konci sexuálního vzrušení je pak převlékání obvykle rychle ukončeno (Fifková a kol., 2002).

Dalším pojmem, se kterým je možné se setkat v souvislosti s transsexualitou, je **transgender**. Jedná se o širší pojem, který zahrnuje více skupin lidí a je neustále proměnlivý, jelikož co dříve bylo považováno za nemyslitelné a neúnosné, dnes je již standardem. Pod tento pojem lze zařadit jak transsexuály, intersexuály, ale i lidi, kteří jsou se svým pohlavím ztotožnění, avšak vystupují nebo působí na okolí či se oblékají jako pohlaví opačné. Zkratka jedná se o lidi, kteří jsou napříč pohlavími (Fafejta, 2004).

Výčet konkrétních skupin lidí, kteří jsou označováni jako transgender, uvádí Leslie Feinberg ve své knize Pohlavní štvanci takto:

- Transsexuálové
 - Transvestité neboli cross-dresseři
 - Intersexuálové
 - Bigindeři – chtějí vyjadřovat své mužské i ženské já, občasně se přeměňují v druhé pohlaví, nebo v této roli tráví celý život, avšak bez operace
 - Drag-queens, drag-kings – přehnaně se prezentují v opačném genderu
 - Maskulinní ženy, femininní muži – na mysl jsou ti, kteří se tuto část svého zevnějšku nesnaží skrývat (např. vousaté ženy)
 - Androgynní jedinci – na okolí působí zároveň mužsky i žensky
 - Gender bender – lidé s tendencí k odklonu od svého pohlaví
 - Gender-blendeři – na okolí nepůsobí ani mužsky, ani žensky
- (Feinberg, 2000)

Zvláštní kategorii transgender pak představují takzvaní shemales. „*Jedná se o biologické muže, kteří pomocí hormonální léčby a plastických operací přiblížili své tělo ženskému ideálu a společensky také vystupují jako ženy. Pracují však převážně v komerční sexualitě, ať již jako prostitutky či pornoherci, přičemž při těchto aktivitách na rozdíl od transsexuálů vykazují pozitivní postoj k vlastnímu genitálu a chovají se spíše jako homosexuální muži.*“ (Fifková a kol., 2002)

Přestože i díky médiím se v posledních desetiletích témata spojená s pohlavní a sexuální identitou lidí značně rozšířila do povědomí veřejnosti, transsexualita je stále trochu tabuizované téma, zvláště pokud jde o transsexualitu u dětských pacientů. Přitom většina transsexuálů si svou transsexualitu uvědomuje již od raného dětství (někdy kolem čtvrtého roku). Většinou své přání v tu dobu i vysloví rodičům. Reakce rodičů pak bývá rozdílná, v zásadě se pak liší především podle druhu transsexuality. Pokud se jedná o transchlapce, tedy dívku s touhou být mužem, rodiče toto většinou přehlížejí, jelikož dívky s chlapeckými zálibami nejsou natolik neobvyklé. Naopak u transdívek je reakce rodičů většinou taková, že se začínají domnívat, že jejich dítě je gay. Svůj problém si pak většina transsexuálů naplno uvědomí v pubertě. Většina z nich tento problém však odsouvá, jelikož se bojí odmítnutí ze strany svého okolí. Někdy proto i vstupují do tradičních heterosexuálních svazků a zakládají rodinu. (Transženy spíše dokáží žít ve standardních heterosexuálních vztazích, dokonce se často i ožení a mají děti. Představa těhotenství pro transmuže bývá natolik neúnosná, že manželství s heterosexuálním mužem prakticky neuzavírají a rodinu nezakládají.) Se svým problémem pak dříve přichází transmuži, kteří svou přeměnu započínají často již na střední škole. Reakce rodičů jsou pak různé, většinou ale rodiče nakonec dokáží své dítě i přes tuto diagnózu a změnu pohlaví přijmout (Český rozhlas, 2011).

Na začátku letošního roku vzbudil pozornost časopis National Geographic, když dal jako první v historii na obálku svého lednového čísla fotku devítileté transdívkky. Tím potvrdil, že transsexualita se netýká pouze dospělých. Například i dcera slavných hollywoodských herců Angeliny Jolie a Brada Pitta prochází přeměnou v chlapce (viz Příloha 1). MUDr. Hana Fifková v rozhoru na radiu Wave uvedla, že její nejmladší pacient byl transchlapec, který do její ordinace začal s rodiči docházet dokonce již v 6 letech (Český rozhlas, 2011).

Obrázek 3: Transsexuální dítě – titulní strana lednového vydání časopisu National Geographic s transsexuálním dítětem

Zdroj: National Geographic, 1/2017, titulní strana

S ohledem na řešení dané problematiky především ve vyspělých zemích patřícím ke křesťanské tradici je třeba zmínit i postoj katolické církve, která je z křesťanských církví nejpočetněji zastoupena. Ta prozatím nevydala v otázce transsexuality žádné konkrétní stanovisko. Postoj a přístup farářů k dané problematice je individuální. Jistotou však je, že pokud se člověk rozhodne svou transsexualitu řešit chirurgickou změnou pohlaví, katolická církev jeho nový stav ani úřední změnu pohlaví neuznává (Skoblík, 2006).

4.1.3 Třetí pohlaví neboli intersexualita

Pojmem intersexualita se popisuje takzvané třetí pohlaví, neboli jedinci, kteří nemají typicky mužské ani ženské pohlavní znaky nebo mají naopak zároveň ženské i mužské pohlavní znaky, případně jedinci, jejichž genetická informace je odlišná od jejich pohlaví (Lidovky.cz, 2013).

To znamená, že intersexuál je jedinec, u kterého není zcela jisté, zdali je mužského či ženského pohlaví. Pohlaví se pak rozlišují na úrovni genetické neboli chromozomální,

hormonální a anatomické. Jak už bylo napsáno výše, na genetické úrovni může jedinec mít chromozomy⁵ XY (potom se jedná o muže), nebo XX (potom se jedná o ženu). Ne vždy to ale musí platit, jak už bylo zmíněno. Hormonální úroveň rozlišuje mužské a ženské hormony, přičemž muži i ženy mají hormony obojího druhu, ale každé pohlaví v jiném množství. Anatomickou úrovní je pak myšlen vnější vzhled jedince i vnitřní uspořádání jeho těla. Pokud tyto tři úrovně nejsou ve shodě, jedná se o intersexualitu, neboli mezipohlavnost (Fafejta, 2004).

Stavů, které mohou u intersexuálního jedince nastat, existuje celá řada. Fafejta ve své knize *Sexualita a sexuální identita* uvádí pět nejčastějších:

1. Kongenitální adrenální hyperplazie – novorozenec je chromozomálně žena, tedy XX, ale v důsledku androgenu⁶ se rodí s maskulinizovaným genitálem
2. Syndrom testikulární feminizace – novorozenec je chromozomálně muž, tedy XY, ale kvůli necitlivosti jeho těla na androgen se rodí s ženským genitálem
3. Deficit 5 α -reduktázy⁷ – jedinec s chromozomy XY má až do puberty ženský vzhled, ale v pubertě jeho tělo včetně genitálu začíná maskulinizovat
4. Klinefelterův syndrom – postižení muži, kteří se narodí s chromozomem navíc (XXY), mají mužské genitálie, ale v pubertě jejich tělo začíná feminizovat (růst prsou, boků), avšak genitál zůstává
5. Různé malformace genitálů, neexistence některých orgánů – např. chlapec bez penisu či s mikropenise připomínajícím spíše klitoris, u dívek maskulinizace genitálu (Fafejta, 2016)

Fifková a kol. pak ve své knize píše ještě o mužském a ženském pseudohermafroditismu a androgenitálním syndromu.

Mužský pseudohermafroditismus se projevuje nevyvinutým zevním genitálem nebo genitálem připomínajícím ženský genitál. Většina jedinců se identifikuje se svým genetickým pohlavím, dříve však docházelo ke kastraci a úpravou genitálu na ženské. Mnozí pacienti tak pak byly nespokojení se svou pohlavní identitou. U žen se pak

⁵ Chromozom – útvar, v jehož DNA je obsažena genetická informace (Fafejta, 2004).

⁶ Androgeny – skupina mužských pohlavních hormonů jejichž funkcí je vyvození druhotných pohlavních znaků, nezbytné pro vyzrání spermií a aktivitu pohlavních žláz (Diderot, 1999).

⁷ 5 α -reduktáza – látka, která má nezastupitelnou úlohu v procesu sexuální diferenciaci zevního genitálu (Urologické listy, 2007).

pseudohermafroditismus projevuje stejně. Jejich ženské pohlaví také bývá deformované (Fifková a kol., 2002).

U adrenogenitálního syndromu probíhá nadprodukce androgenu, která u žen zapříčiňuje výraznější ochlupení již v raném dětství či maskulinní zjev genitálu, kde však nejsou přítomna varlata. Bez léčby jsou u těchto žen častější změny pohlavní identity či homosexuální orientace (Fifková a kol., 2002).

Fifková a kol. také uvádí tabulku, kde jsou zjednodušeně popsány všechny jí uvedené druhy typy intersexuality v závislosti na genotypu, fenotypu a sexuální identitě.

Tabulka 1: Typ intersexuality – F značí ženu, M muže

Typ intersexuality	Genotyp	Fenotyp	Sex. identita
Testikulární feminizace	46,XY	F	F
Mužský pseudohermafroditismus	46,XY	M?	M
Ženský pseudohermafroditismus	46,XX	F?	F
Adrenogenitální syndrom	46,XX	M?	M?F?

Zdroj: Fifková a kol., 2002, s. 37

Dříve byl pro jedince trpícím jedním z těchto intersexuálních stavů používán pojem hermafrodit. Dnes se však od používání tohoto pojmu ustupuje a to hned ze dvou důvodů – toto slovo je často vnímáno jako znevažující a navíc je termín intersexuál (tedy člověk mezi dvěma pohlavími) přesnější než hermafrodit (člověk s oběma pohlavími) (Fafejta, 2016).

Četnost výskytu intersexuálních jedinců je těžké určit. Je nemístné uvádět přesná procenta, jelikož výskyt intersexuality se liší populací od populace, protože většina uvedených stavů se přenáší geneticky (Fafejta, 2016). V České republice nejsou přesná čísla k dispozici, avšak např. podle průzkumů Anne Fausto-Sterlingové v USA se jedná o 2 % populace (Fafejta, 2004).

Časopis National Geographic píše, že výskyt intersexuality se objevuje u jednoho z 2000 lidí (National Geographic, 2013).

4.1.4 Společnost

Jelikož se tato práce zabývá vztahem společnosti k transsexualitě a intersexualitě, je také potřeba si definovat i samotný pojem **společnost**, zvláště pak majoritní společnost.

Lidská společnost má několik definicí a ze sociologického hlediska jí lze definovat následujícími způsoby:

- *lidstvo, lidské pokolení, lidský rod, lidská společnost v nejširším slova smyslu*
- *etnikum*
- *národ*
- *civilizace*
- *komunita*
- *společenskoekonomická formace založená na určitém systému ekonomických vztahů*
- *složitý systém, tvořený lidmi a institucemi, které zajišťují organizované uspokojování potřeb*
- *společenství lidských jedinců, kteří jsou funkčně organizováni a spojeni vzájemnými vztahy (Západočeská univerzita, 2011)*

Pro účely této práce se nejvíce hodí poslední definice, neboli vymezení společnosti jako souhrnu vztahů mezi lidmi, jejímž základem je lidská potřeba se sdružovat při sledování společných zájmů (Diderot, 1999).

Majoritní společností je pak myšlena většinová společnost, tedy ta část lidí, jenž ve společnosti tvoří většinu (Diderot, 1999).

4.2 Historie transsexuality a intersexuality

V této kapitole jsou popsány osoby a situace, které se dají hodnotit jako počátky transsexuálního chování. Podkapitola je věnována i historickému exkurzu do dějin intersexuality.

4.2.1 Transsexualita v historii

První zprávy o poruchách pohlavní identity pocházejí již z dob antiky, kdy ji Herodotos popsal u národa Skythů, kteří obývali severní pobřeží Černého moře. Část mužů se zde převlékla do ženských šatů, chovala se žensky i vykonávala ženské práce. Tito muži většinou zastávali roli kněžek. V ženských šatech byl vyobrazován i Hercules⁸ či Bakchos⁹ (Fifková a kol., 2002).

Feinberg uvádí jako první transsexuální projevy vykastované kněžky z dob uctívání Velké matky. Dále zmiňuje i královnu Hatšepsovet, která vládla Egyptu přibližně kolem roku 1500 př. n. l. Tato vládkyně vystupovala jako muž a dokonce nosila falešnou bradku. Také král Asýrie Ašurbanipal se dá označit jako transpostava dějin, jelikož si rád oblékal ženské šaty (Feinberg, 2000).

Jako transsexuální osobu lze označit i Johanku z Arku. Legenda popisuje ženu z 9. století n. l., jež se převlékala za muže a jako loannes Anglicus získala nejvyšší církevní hodnost. Chování blízké transsexualitě bylo popsáno ve Francii v 16. století například i u bratra krále Jindřicha III. V 18. století byla ve Wellsu skupina rebelů, kteří se oblékali do ženských šatů a oslovovali se „sestro“. V 19. století bylo po jeho smrti zjištěno, že chirurg James Barry byl vlastně žena (Fifková a kol., 2002).

Transsexualita byla popsána i u domorodých Američanů, tedy indiánů, kteří byli nazýváni jako Dvojí duch neboli berdaši. Mnoho indiánských kmenů takové chování tolerovalo, dokonce tito lidé mívali značnou moc jako šamani a mohli vstupovat do manželství s osobou stejného pohlaví. V Indii existuje kasta zvaná hidžrové, kterým je amputován penis, varlata i šourek a nyní užívají i ženské hormony. Ve společnosti mají náboženskou roli a někdy jsou prostitutky. V arabských zemích se pak objevuje muž zvaný xanith, který se smí chovat jako žena a se ženami i sdílí jejich společenství (Fifková a kol., 2002).

⁸ Hercules – řecký mytologický hrdina (Diderot, 1999).

⁹ Bakchos – řecký bůh plodnosti, veselí, extáze a vína (Diderot, 1999)

Jako první známý transsexuál, u kterého proběhl první pokus o chirurgickou změnu pohlaví, byl v 30. letech v Německu jistý Einar Wegener. Tato operace však měla tragické následky. Prvním známým člověkem, který operativní změnu přežil, je pak americký voják George Jorgensen. Z něj se v roce 1953 stala Christine Jorgensenová. To vzbudilo velký zájem médií a Christine pak dokonce hrála i v několika hollywoodských filmech. To však neznamená, že by tehdejší společnost transsexualitu akceptovala (Translidé.cz, 1998).

Za „otce transsexualismu“ je považován Harry Benjamin, který se 30 let (v letech 1948 až 1978) zabýval poruchami pohlavní identity. Na základě jeho výzkumů byla pak transsexualita vymezena jako samostatná porucha pohlavní identity (Fifková a kol., 2002).

4.2.2 Intersexualita v historii

Slovo hermafrodit, které bylo dříve zaměňováno za pojem intersexuál, pochází z řecké mytologie. Vzniklo kombinací dvou jmen – Hermes (syn Dia, známý jako posel bohů či patron hudby) a Afrodité (bohyně lásky). Existují hned dva mýty, jak toto slovo vzniklo. V prvním mýtu Hermes a Afrodité zplodili dítě, které bylo natolik podobné oběma rodičům, že nebylo možné rozeznat jeho pohlaví a pojmenováno bylo jako Hermaphroditos. V druhém mýtu se do tohoto syna Herma a Afrodity zamilovala vodní nymfa natolik, že s ním splynula v jedno tělo (Fausto-Sterling, 2000).

I samotný Platon psal o třech pohlavích – mužském, ženském a hermafroditním. Aristoteles kategorizoval hermafrodity jako typ dvojčete, které vzniklo situací, že matka neměla dostatek látek na to, aby se jí v děloze vytvořila dvě samostatná embrya. Aristoteles také nevěřil, že by pohlaví dítěte definovaly jeho genitálie (Fausto-Sterling, 2000).

Ve středověku bylo pojetí pohlaví striktně rozděleno na mužské a ženské. V době renesance neexistoval žádný jasný postup, jak nakládat s intersexuálními jedinci. Někdy do jejich případu zasáhl lékař, jindy stát nebo církev. V roce 1601 v Itálii voják Daniel Burghammer šokoval svůj regiment, když porodil zdravé dítě. V první polovině 17. století mohli intersexuálové dokonce uzavírat sňatky, pokud tak učinili v úloze toho pohlaví, které dominovalo jejich osobnosti (Fausto-Sterling, 2000).

Vědci 19. století pak definitivně popsali určité abnormality na těle intersexuálních jedinců, které potřebovaly opravy (Fausto-Sterling, 2000).

4.3 Proces přeměny pohlaví u transsexuálů

Následující kapitola popisuje procesy, které předcházejí chirurgické změně pohlaví, i samotné operativní zákroky FtM (z ženy na muže) i MtF (z muže na ženu).

4.3.1 Etapy procesu před chirurgickou změnou pohlaví

„Přeměna pohlaví je dlouhodobý a komplexní proces, který probíhá v období několika let a je velmi individuální. Podle osvědčeného modelu je rozdělen do několika fází.“ (Urologie pro praxi, 2011).

Diagnostika transsexuality je prvním krokem k chirurgické přeměně pohlaví. Tato fáze trvá u každého pacienta různou dobu, jelikož někteří pacienti jsou si svou pohlavní identitou jisti, jiní ji mohou hledat léta. Základem diagnostické fáze je řízený diagnosticky orientovaný rozhovor. Poté následuje psychologické, interní a endokrinologické vyšetření, dále pak doporučená vyšetření a následně vyšetření prováděná z výzkumných účelů, jako například genetické vyšetření. *„Při stanovení diagnózy je třeba věnovat pečlivou pozornost především vlastnímu anamnestickému pohovoru včetně typického transsexuálního vývoje, potvrzení neměnnosti stavu a odlišení transsexuality od jiných obdobných onemocnění a stavů, již somatických (intersexualita) nebo psychických (jiné poruchy pohlavní identity, homosexualita, psychózy a organická postižení).“* (Fifková a kol., 2008)

Následuje **rozhodovací fáze**, která má taktéž u každého pacienta různou dobu trvání. Někteří mají jasnou představu o postupech a cílech léčby, jiní opět potřebují více času a informací a terapeut by jim měl obojí poskytnout (Fifková a kol., 2002).

Pokud je pacient rozhodnut, přichází fáze, kdy si pacient zkouší život v roli opačného pohlaví. Testuje tím svou schopnost žít v roli odpovídající jeho psychické identitě. Probíhá tak u něj období nové zkušenosti **RLE** (Real Life Experience) a test správnosti jeho rozhodnutí **RLT** (Real Life Test). V tomto období si také pacienti mění jméno na jméno neutrální ve vztahu k pohlaví (Fifková a kol., 2002).

Poslední etapou před chirurgickou změnou pohlaví je **hormonální terapie**. K té dochází po několika měsících RLE a RLT fáze, u MtF pacientů ale zpravidla probíhá dříve z důvodu výraznějších sekundárních pohlavních znaků. Po více než roce fáze RLE a RLT a po minimálně roční hormonální terapii může pacient požádat o chirurgickou změnu pohlaví. Podmínkou je, aby mu bylo minimálně 18 let. Až v pooperačním období pak

dochází i k úřední změně identity včetně změny jména, rodného čísla a rodného listu (Fifková a kol. 2002).

K zahájení hormonální léčby i k operačním výkonům k dokončení přeměny pohlaví musí pacienti podepsat informovaný souhlas (viz Příloha 2).

Nedílnou součástí přeměny pohlaví je i takzvaný **coming out**. Pro tento pojem zatím neexistuje český ekvivalent. Jedná se o proces, kdy si jedinec nejen plně uvědomí svou odlišnost od většinové populace, ale také ji sdělí svému okolí. Ke coming outu dochází nejen v souvislosti s pohlavní identitou, ale i identitou sexuální. Netýká se tedy jen transsexuálů, ale i homosexuálů, bisexuálů atd. (Translidé.cz, 1998).

4.3.2 Chirurgické výkony FtM přeměny

U přeměny z ženy na muže probíhají následující chirurgické výkony:

- Redukční mamoplastika – odstranění prsních žláz a zmenšení prsou
- Hysterektomie s adnexetomií – odstranění dělohy, vaječnicků a vejcovodů
- Případná kolektomie – odstranění pochvy
- Rekonstrukce penisu, uretry a glandy – vytvoření penisu, močové trubice a žaludu z laloku na neochlupené části předloktí či třísel
- Vytvoření scrota – vytvoření šourku s implantací silikonových varlat (Fifková a kol., 2008)

Obrázek 4: Vytvořený neofalus – rekonstrukce penisu z laloků tříselných krajin

Zdroj: Urologie pro praxi, 2011, s. 261

4.3.3 Chirurgické výkony MtF přeměny

Přeměna muže na ženu vyžaduje následující chirurgické výkony:

- Orchiektomie, penektomie – odstranění varlat, chirurgické odstranění penisu
- Zkrácení uretry, vytvoření neoklitoridy – zkrácení močové trubice, vytvoření klitorisu z žaludu penisu (což zajišťuje citlivost)
- Vytvoření vagíny – vytváří se ze sigmatu (střevní štěp) nebo z penilní kůže (kůže penisu)
- Formace a plastika vulvy – vytvoření zevních ženských pohlavních orgánů (Fifková a kol., 2008)

Obrázek 5: Vytvořená vulva s neovagínou – rekonstrukce pohlaví po penektomii a orchiektomii

Zdroj: Urologie pro praxi, 2011, s. 261

U MtF přeměny může docházet ještě k doplňkovým chirurgickým výkonům, které slouží především k estetickému vylepšení těla. Jedná se například o zvětšení prsou, korekci obličeje či zásah na hlasivkách či chrupavkách hrtanu sloužící k úpravě barvy hlasu (Urologie pro praxi, 2011).

4.3.4 Rizika chirurgické změny pohlaví

Chirurgická změna pohlaví v sobě skrývá soubor náročných chirurgických výkonů sloužících k imitaci vzhledu a funkcí orgánů opačného pohlaví, které výrazně zasahují do původních orgánů a jejich funkcí. Některé z těchto funkcí je třeba zachovat, jiné naopak zrušit. Chirurgický zákrok však může funkce, které je třeba zachovat, narušit či dokonce úplně zničit. Pacientovi je proto nutné sdělit míru rizika ohrožení těchto funkcí a pečlivě toto riziko zvážit. Kromě běžných rizik spojených s chirurgickými výkony, jako je hnisání či kýla v jizvě, může dojít k následujícím specifickým komplikacím:

- Vytvoření močové píštěle
- Samovolný únik moči či stolice
- Vytvoření střevní píštěle
- Nekróza neboli odumření kožního štěpu (Urologické listy, 2006)

4.4 Léčba intersexuality

Léčebný postup při zjištění intersexuality u jedince je velmi individuální. Existuje mnoho intersexuálních stavů, které mohou u jedince nastat. Někdy jsou tyto stavy zjištěny hned po narození, jindy se na ně přijde až v dospělosti například při hledání důvodu neplodnosti či při různých zdravotních nebo sportovních testech.

Určit pohlaví dítěte s ambivalentními pohlavními znaky či atypickým souborem chromozomů může být značně problematické. Přestože existují medicínské techniky, jak takovému dítěte jednoznačně upravit pohlaví, okamžitý a jednoznačný zásah nemusí být vždy nejlepším řešením. Pohlavní identita jedince totiž nezávisí pouze na jeho anatomii a fyziologii, rozhodovat můžou i psychologické aspekty (Ondok, 2005).

V současné době neexistuje jasná definice biologického rozdílu mezi mužem a ženou. Muži například nemusí být standardně vyšší než ženy. Hormony, jež se dřív považovaly za jasně ženské lze najít i u mužů a naopak. Stejně tak chromozomální analýza nemusí být vždy jednoznačná, jelikož chromozom Y, který charakterizuje muže, může v některých případech chybět nebo se mohou vyskytnout různé anomální chromozomální sestavy, jako např. XXY (Ondok, 2005).

Děti, jenž se dříve rodily s výraznou deformací penisu, byly automaticky chirurgicky odoperovány tak, aby odpovídaly ženskému pohlaví. V naprosté většině se pak ale tyto děti v dospělosti cítily být muži. Přehlížena byla otázka schopnosti sexu v budoucnosti. Těmto lidem také bývalo tajeno, že k nějaké operaci v dětství došlo, což často v dospělosti vyústilo až v sebevraždu. V současné medicíně platí, že při řešení situace intersexuálních dětí se lékaři snaží být co nejblíže genetice. Přesto zde přetrvává obava z provádění nevratných kroků v léčbě. Snahou proto je tyto nevratné kroky odkládat do vyššího věku dítěte, aby se mohlo samo rozhodnout, jakým pohlavím se cítí být (Prague Pride, 2016).

Rozhodnutí o provedení chirurgického zákroku u chlapců v dnešní době závisí především na velikosti penisu a produkci hormonů ve varleti. Tito chlapci jsou pak většinou neplodní, avšak můžou mít sex. Možnost sexuálního styku a snaha o zachování možnosti reprodukce jsou dnes jedním z hlavních kritérií při volbě léčby intersexuality (Prague Pride, 2016).

U jedinců s diagnózou intersexualita se ze 70 % jedná o genetické dívky, které se rodí se zvětšenou nadledvinou. To u nich zapříčiňuje takzvanou virilizaci neboli rozvoj druhotných mužských pohlavních znaků jako je hlubší hlas či zvýšené ochlupení typické pro muže. K virilizaci dochází v důsledku zvýšené tvorby mužských pohlavních hormonů v kůře nadledvin. Tyto ženy se ve valné většině cítí být ženami. K léčbě obvykle stačí pouze podávání kortikoidů a jejich schopnost mít děti obvykle není nijak ohrožena (Prague Pride, 2016).

Největší problém při léčbě intersexuality můžou představovat samotní rodiče intersexuálního jedince a tlak společnosti, který je na ně vyvíjen. Obecně platí, že čím „jednodušší“ rodiče jsou, tím více tomuto sociálnímu tlaku podléhají a nechtějí s nevratnými zákroky čekat do dospělosti dítěte. Proto je při léčbě intersexuality také nutná práce psychologů a to nejen se samotným intersexuálním jedincem, ale v případě dítěte především s jeho rodiči.

4.5 Právní aspekty zkoumané problematiky

Právo i společnost zpravidla rozlišují pouze dvě pohlaví, což je pro zkoumanou problematiku této práce zásadní. Avšak právní definice těchto pojmů neexistuje, tedy to znamená, že definice pohlavní příslušnosti jsou v kompetenci mimoprávních disciplín, především je pak v kompetenci lékařů, kteří zpravidla rozhodují o pohlaví dítěte při jeho narození. Toto pohlaví se pak запиše do matricy a následně se vystavuje rodný list s příslušným rodným číslem. Je proto jasné, že při změně pohlaví je třeba tyto údaje změnit (Fifková a kol., 2008).

V České republice existuje několik zákonů, jež se dotýkají problematiky změny pohlaví. Samotná chirurgická změna pohlaví je zakotvena v zákoně č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, kde je uvedeno: „*Lékařské zásahy do reprodukční schopnosti jednotlivců, kastrace, stereotaktické operace a zákroky u transsexuálů se provádějí pouze na žádost osoby, u níž mají být provedeny, a po schválení odbornou komisí, kterou tvoří právník, nejméně dva lékaři se specializací v příslušném oboru a dva další lékaři nezúčastnění na provádění lékařského zásahu.*“ Zákon také uvádí, že dotyčná osoba musí být před podáním žádosti náležitě informována o lékařském zákroku, který má podstoupit v souvislosti se změnou pohlaví, a o všech rizicích, které s tímto zákrokem souvisí (Zákon č. 20, 1966).

Pro provedení změny pohlaví je však nutné, aby v případě, že je transsexuální osoba v manželském svazku, byla nejpozději před chirurgickým výkonem této změny, rozvedena. Pokud má tato osoba děti, její rodičovská práva nejsou touto změnou nijak dotčena a v rodných listech zůstává uvedena jako matky či otec podle původního pohlaví. (Fifková a kol., 2008).

V České republice je také povinnou součástí změny pohlaví sterilizace. Až po tomto zákroku je osobě přiznáno opačné pohlaví i po úřední stránce (Fifková a kol., 2008).

Po operaci si pacient může dle zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů požádat o změnu zápisu jména, příjmení a pohlaví v matrice. Tuto žádost musí pacient doložit potvrzením o úplné změně pohlaví od odborného lékaře z oboru sexuologie. Změna rodného čísla se pak provádí na základě zákona č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel (Fifková a kol., 2008).

Na evropské úrovni je ochrana práv transsexuálů zakotvena v Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod. V článku 14 o zákazu diskriminace je uvedeno:

„Užívání práv a svobod přiznaných touto Úmluvou musí být zajištěno bez diskriminace založené na jakémkoli důvodu, jako je pohlaví, rasa, barva pleti, jazyk, náboženství, politické nebo jiné smýšlení, národnostní nebo sociální původ, příslušnost k národnostní menšině, majetek, rod nebo jiné postavení.“ (Úmluva, 2010)

Konkrétní směrnice na evropské úrovni, které by se zabývaly přímo problematikou transsexuality, v Evropské unii zatím vydány nebyly. Pro právní postavení transsexuálních lidí se tak v Evropské unii stávají klíčovými rozhodnutí Evropského soudního dvora. V případě diskriminace se transsexuálové mohou obrátit i na Evropský soud pro lidská práva (Fifková a kol., 2008).

Jednotlivé státy pak mají právní úpravu v dané oblasti jinou. Švédsko zavedlo právní předpisy o dané problematice již v roce 1972, následovalo Německo v roce 1980, Holandsko v roce 1985 a Turecko v roce 1988. V Rakousku a Slovensku byly přijaty administrativní regulace, v mnoho státech je pak problematika transsexuality řešena prostřednictvím judikatury (Belgie, Bulharsko, Francie, Lucembursko, Polsko, Portugalsko, Rumunsko, Řecko, Španělsko, Švýcarsko). Problémy spojené s otázkou transsexuality jsou v některých státech řešeny na úrovni správní praxe (Dánsko, Finsko, Norsko, Slovinsko). Ve Velké Británii je pak otázka transsexuality řešena i v zákoně práce, kde je napsáno, že zaměstnanec nesmí být propuštěn z důvodu transsexuality (ICCS, 2000).

Německo v roce 2006 přijalo zákon o rovném zacházení, který nově obsahuje i termín „pohlavní identita“, do kterého zahrnuje i ochranu transsexuálních lidí před diskriminací. V Nizozemí se diskriminace transsexuálů a transvestitů řadí pod diskriminaci na základě pohlaví, v Dánsku se pak jedná o diskriminaci na základě sexuální orientace. Francie v roce 2012 přijala legislativu, kde diskriminace na základě pohlavní identity tvoří speciální oblast této legislativy. Ve Švédsku pak platí antidiskriminační zákon, který zakazuje diskriminaci nejen na základě sexuální orientace, ale i pohlavní identity a projevu. Navíc zde funguje i instituce ombudsmana rovnosti, v jehož kompetenci je i řešení případů neoprávněného jednání na základě pohlavní identity (Evropská komise, 2015).

Na druhou stranu, operace změny pohlaví jsou v Evropě zakázány v Andoře a Maďarsku. V Lotyšsku a Rusku sice tyto operace nejsou zakázány, ale dochází k nim zřídka. V praxi pak účastníci často končí před soudem (ICCS, 2000).

Jiná situace platí u intersexuálních jedinců. Náš právní řád nezná pojem intersexuál, tudíž je nutné u takových lidí rozhodnout, zda se jedná o muže či o ženu. Při nejistém pohlaví rozhoduje lékař spolu s rodiči. Zápis do matriky bez pohlaví či s pohlavím neurčitým v České republice možný není (Prague pride, 2016).

Jinak je tomu ale v sousedním Německu. To od roku 2013 dává možnost lidem, kteří se narodili s nejednoznačnými pohlavními znaky, uvádět v dokumentech v kolonce pohlaví status „neurčitě“ a je tak první evropskou zemí, která oficiálně uznává třetí pohlaví (Idnes.cz, 2013). Dětem narozeným s neurčitým pohlavím je tak ponechána možnost volby pohlaví až v dospělosti. Můžou si však ponechat tento status, tedy „pohlaví neurčitě“, celý život. Výjimku z tohoto tvoří pouze cestovní pasy, které zůstávají s možností uvedení pouze dvou pohlaví, tedy muž nebo žena (Česká televize, 2013).

Naopak možnost uvedení třetího pohlaví v cestovním pase od roku 2015 umožňuje Nepál. Lidé si zde mohou vybrat v kolonce pohlaví označení „O“ jako „other“, v překladu „jiné“ (Deník.cz, 2015).

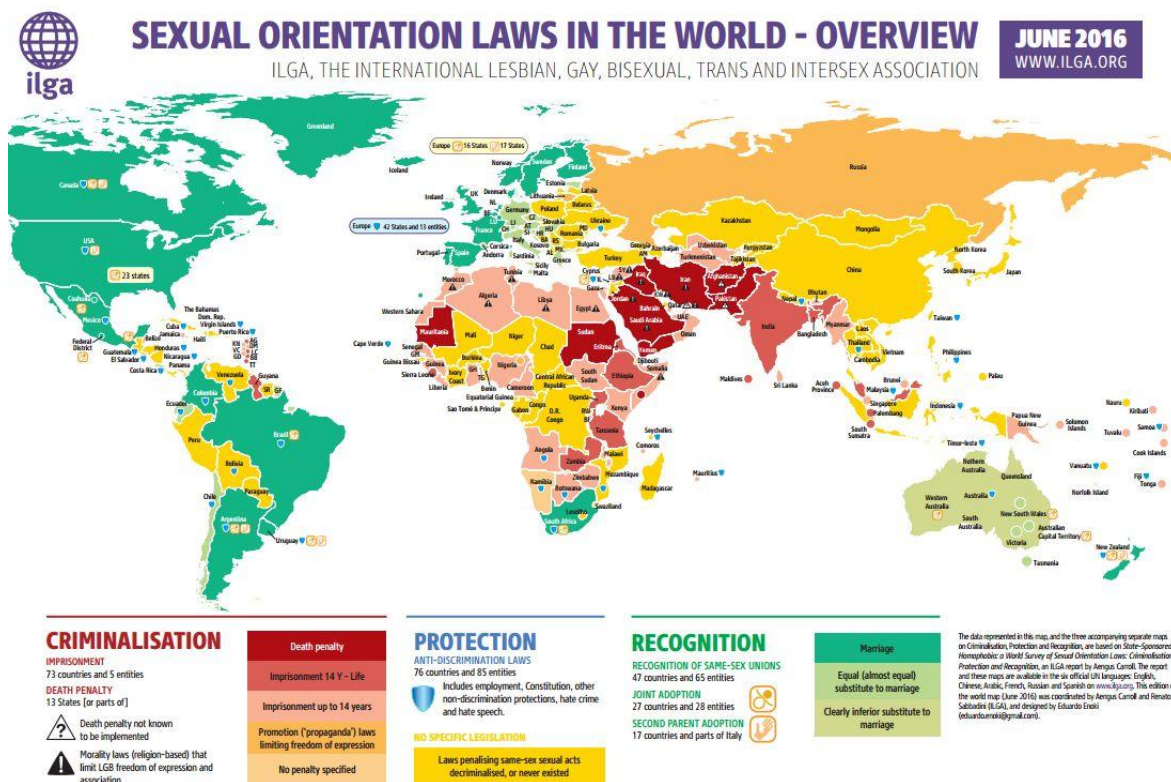
V roce 2014 australský nejvyšší soud přišel se zlomovým verdiktem, který pro občany Austrálie znamená, že již nemusí ve styku s úřady používat pouze dvě pohlaví (tedy muž nebo žena). Nově v kolonce pohlaví mohou uvádět „neurčené“. (Novinky.cz, 2014).

Ve stejném roce nejvyšší soud zavedl status třetího pohlaví i v Indii. Označit své pohlaví jako „neurčitě“ zde mohou nejen intersexuální osoby, ale i transsexuální osoby, které nemohou nebo nechtějí podstoupit chirurgickou změnu pohlaví, či eunuchové¹⁰ (Novinky.cz, 2014).

Od roku 2015 si lidé mohou oficiálně jako své pohlaví vybrat třetí pohlaví na Novém Zélandě (Seznam.cz, 2017).

¹⁰ Eunuch – muž bez pohlavních žláz, nejčastěji po kastraci (Diderot, 1999).

Obrázek 6: Mapa znázorňující situaci LGBT lidí ve světě – LGBT je zkratka pro lesby, gaye, bisexuály a transexuály (někdy se přidává i I jako intersex)

Zdroj: http://ilga.org/downloads/03_ILGA_WorldMap_ENGLISH_Overview_May2016.pdf

5 Empirická část

V empirické části práce jsou interpretovány poznatky zjištěné kvalitativním a kvantitativním výzkumem provedeným za účelem nalezení odpovědí na vytyčené výzkumné otázky v cíli práce.

5.1 Kvalitativní výzkum – narativní rozhovory s transsexuály

Pro dosažení cíle práce bylo v empirické části práce využito kvalitativního výzkumu formou narativních rozhovorů. Tyto rozhovory byly provedeny celkem se čtyřmi transsexuálními respondenty. Konkrétně se jednalo o dva transmuže a dvě transženy. Všichni čtyři respondenti si již prošli změnou pohlaví jak chirurgickou, tak úřední.

Se všemi respondenty byl navázán kontakt přes internetovou sociální síť, konkrétně Facebook. Tři respondenti byli kontaktováni na základě doporučení přátel badatelky. Jeden respondent byl kontaktován na základě doporučení od jiného respondenta. Rozhovory proběhly po domluvě s respondenty v prostředí kaváren či letních zahrádek restaurací. Rozhovory trvaly od dvou do čtyř hodin v návaznosti na ochotu a podrobnost vyprávění respondenta či rozmanitost životního příběhu.

Všichni respondenti byli před uskutečněním rozhovoru ubezpečeni o jejich naprosté anonymitě při zpracování poskytnutých informací. Tři respondenti jsou proto vedeni pod smyšlenými jmény, čtvrtý respondent je na vlastní žádost v práci uveden pod svým skutečným jménem, tedy Jaroslava Brokešová.

Získané informace z narativních rozhovorů byly zpracovány v několika tematických podkapitolách zaměřujících se na život transsexuálů, problematiku změny pohlaví a přijímání těchto lidí společností.

5.1.1 Informace o respondentech

Metodou narativních rozhovorů byli dotazováni celkem čtyři respondenti s diagnózou transsexualita, kteří již podstoupili změnu pohlaví. V podkapitole jsou popsány základní informace o respondentech, jejich věk, bydliště, doba, která uplynula od jejich přeměny, vzdělání, případně zaměstnání. Respondenti jsou z důvodu poskytnutí anonymity vedeni pod smyšlenými jmény, kromě paní Jaroslavy Brokešové, která si přála být v práci uveřejněna.

Tomáš

Prvním a nejmladším respondentem je 22letý Tomáš, který se narodil jako žena v jedné podkrkonošské vesnici, nyní však žije v Praze. Vystudoval střední školu, nyní studuje soukromou vysokou školu, zaměstnán není. Partnerský vztah prozatím žádný neměl. Hormonální léčbu potřebnou ke změně pohlaví započal před třemi roky, chirurgická a úřední změna pohlaví u něj proběhla před necelým rokem.

Jan

Druhým respondentem je 30letý Jan. Vystudoval střední školu a pracuje v oblasti IT. Pochází z Kladna, nyní žije v Praze. Přeměnu pohlaví z ženy na muže podstoupil před 5 lety. Momentálně je bez partnera.

Martina

Třetím respondentem je 25letá Martina. Martina se narodila jako muž v Praze, kde žije dodnes. Vystudovala vysokou školu technického zaměření, nyní nastoupila do nového zaměstnání, kde vykonává administrativní práce. Přeměnou pohlaví prošla před třemi lety, tedy v druhém ročníku na vysoké škole. Hormonální léčbu započala ještě na střední škole. Momentálně je bez partnera.

Jaroslava

Posledním respondentem je téměř 52letá Jaroslava Brokešová. Narodila se v Českém Brodě jako muž, celý život však žije v Úvalech u Prahy. Přeměnou prošla před čtrnácti lety. Jako jediná z respondentů byla v manželském svazku, ze kterého má dvě teď již dospělé děti. Manželství trvalo 15 let, rozvod proběhl z důvodu plánované změny pohlaví. Na konci roku 2004, tedy rok po její oficiální změně pohlaví, se poprvé objevila v médiích jakožto neúspěšná rekrutka Armády ČR. Přestože tehdy splnila všechny podmínky přijetí k výcviku a měla oficiálně uznané pohlaví ženské, nebyla k výcviku připuštěna s odůvodněním diagnózy transsexualita. Armáda tak nerespektovala její změnu

identity. Nyní Jaroslava pracuje jako řidička tramvaje v Dopravním podniku hl. m. Prahy. Momentálně je i ona bez partnera.

5.1.2 Dětství a dospívání

Jak z narativních rozhovorů vyplynulo, dětství i dospívání respondentů mělo určité společné rysy a odchylky od standardního chování a dospívání dítěte. Porucha pohlavní identity a touha po opačném pohlaví se do jisté míry projevovala u respondentů již v prvních 10 letech života.

Jan o tomto období říká: *„Jako dítě jsem měl pokojík vymalovanej na růžovo, můj starší brácha ho měl na modro. Hrávali jsme si tam na indiány a na vojáky, hráli jsme první počítačové hry, co se ještě točily na kazeťáku. Hrozně jsem mu ten pokoj záviděl.“*

Jako první projev nespokojenosti s vlastní pohlavní identitou, se u Jana dá považovat následující vzpomínka: *„První problém nastal ve školce, kdy jsem chodil s holkama se učit tanečky a hrát si s panenkama. Jednou jsem vzteky tý panence utrhł hlavu a utekl pryč. Paní tehdy ještě soudružka učitelka mě káravě vyčinila, že takhle se holčička nechová. Pamatuju si, jak sem jí na to řekl, že chci pušku a všechny panenky zastřelit, že jsou hnusný. Ten den jsem seděl na hanbě a díval se ven, jak kluci běhají po hřišti a hrají si na kovboje.“*

Tomáš o svém dětství hovořil takto: *„Vždycky jsem cítil, že je něco jinak. Ale tak nějak jsem nedokázal pochopit, co to je. Máma ze mě samozřejmě chtěla mít holčičku, takže převlíkání do šatů, sukni a tak dále. To se mi samozřejmě přičilo.“*

Tomáš také přiznal, že na základní škole neměl žádné kamarády, jelikož se cítil být zcela mimo chování ostatních dětí a ani samotné děti ho mezi sebe nechtěly přijmout: *„Kluci se se mnou nechtěli bavit, protože jsem byla holka, holky se se mnou nechtěly bavit, protože jsem pro ně byla kluk.“*

Respondenti transmuži se již od školky potýkali především s odmítáním typicky ženských atributů, které jsou dívkám od dětství vštěpovány. Odmítavý postoj k dívčímu oblečení i dívčím hračkám a vyhledávání chlapeckých her bylo prvotním jevem jejich poruchy pohlavní identity.

Dospívání a puberta byly pro oba respondenty jedním z nejtěžších období především kvůli viditelným změnám jejich ženských těl. Jan na toto období vzpomíná

takto: „*Druhej stupeň byl ještě horší. Najednou jsem se vlastně jakoby začal ztrácet, nevěděl jsem, kam patřím. Holky mě štvály, nerozuměl jsem jim. Nevěděl jsem, co chtějí, ale kluci mě taky nebrali. No a pak přicházela puberta a já na sobě cítil, jak mi rostou prsa. Snažil jsem se hrbít, aby ty prsa nebyly vidět. Sem je úplně nesnášel. Když jsem si musel jít koupit první podprsenku, tak to byl pro mě ten nejhorší zážitek na tehdejší dobu.*“

O tom, že se jeho diagnóza značně projevovala již v dětství, značí následující výpověď: „*To si vzpomínám na jeden tábor, kde jsem se cítil fakt skvěle. Byla tam táborová hra, už ani nevím, o čem byla, ale já musel být za hrdinu. Takovej ten typickej hrdina, silnej, odvážnej. A začali mi říkat Karle. A já si na to začal do kalhot cpát ponožky, jako že mám penis. Vzpomínám si na ten pocit. Bylo to naprosto uspokojující. A už jen to uspokojení, že jsem kluk, bylo tak osvobozující.*“

Výpovědi obou respondentek transzen potvrzují, že nestandardní chování u nich probíhalo již v dětství. Jaroslava o svých prvních příznacích transsexuality vypráví takto: „*Od dětských let mi nikdo neradil, abych někdy otevřela mámě skříň a zkoušela si její šaty, protože mě to najednou bylo tak nějak vlastní. A to bylo v nějakým desátým roku. Nikdy sem neviděla, že bych to viděla někde takhle na obrázku, ale prostě mě to tak nějak fascinovalo. Já sem se třeba koukala na mámu, jak ona se líčí, a když nebyla doma, tak sem se zkoušela malovat taky. To bylo právě to, že já sem nikdy neinklinovala k takovejch chlapskejch záležitostem, jako je třeba fotbal. To jsem nikdy neuměla a bylo to pro mě utrpení to muset hrát. Na druhou stranu sem si ale třeba ani nikdy nehrála s panenkama. Já si myslím, že podle tohohle se to nedá určovat.*“

I respondentka Martina první příznaky transsexuality zaznamenala již na základní škole. Oproti ostatním respondentům však základní škola pro ni neznamenal osamělé období. „*Vlastně od malička jsem věděla, že je něco špatně. Ale na základce to ještě tak nějak šlo. Měla jsem tam kamarády, vlastně jsem byla docela king. Všichni mě brali. Byla jsem docela rebel. A jednou mi začali říkat prostě Jituš. To jsme takhle byli jednou venku a tam se tak říkalo nějakým psům, ze kterejch jsme si dělali srandu. A od té doby jsem byla Jituš, což mi vyhovovalo. A taky sem měla vlastně docela štěstí, protože mě ještě s jedním klukem dali s holkama na tělák. Že kluků bylo moc. No ale o to horší pak byl přechod na střední školu.*“

5.1.3 Uvědomění si své poruchy

Všichni respondenti v určité fázi svého života došli do chvíle, kdy si svou diagnózu transsexuality začali naplno uvědomovat, i když jí třeba nedokázali správně pojmenovat, nebo netušili, že taková diagnóza vůbec existuje.

Tomáš si na okamžik, kdy se poprvé dozvěděl o diagnóze zvané transsexualita, vzpomíná přesně: *„To bylo na konci základní školy. Měli jsme rodinnou výchovu a řešila se tam transsexualita. Ostatní děti se smály, ale já si v tu chvíli uvědomil, že to je přesně ono, že tohle je můj případ.“*

Tomáš se snažil tuto svou správnou domněnku, že trpí transsexualitou, zahnat. Zkoušel se přes své pocity přenést, avšak to se mu nevedlo. Proto jeho další snahou bylo svůj problém naznačit rodičům, především mámě. Zde se však nesetkal s pochopením: *„Pořád se ze mě snažila udělat holčičku. V tu dobu taky přišel první pokus o sebevraždu, naštěstí neúspěšně.“*

Jan považuje za zlomové období puberty a začátek menstruace: *„Nejhorší bylo, když přišla menstruace a máma mi řekla, že je ze mě žena. To bylo něco. Chtělo se mi zvracet. A když mi pak dala ještě přednášku sexuální výchovy, pochopil jsem, že je něco opravdu špatně.“*

Jan od této chvíle začal cítit odpor k vlastnímu tělu: *„Vydobyl jsem si krátký vlasy. Nosil jsem košile a džíny. Naši si podle mě mysleli, že to mám díky tomu, že mám staršího bratra. No ale tím to nebylo. A taky jsem úplně nesnášel, když mi říkali v ženském rodě. To samý když já jsem se musel nazývat v ženském rodě. Kolikrát jsem místo toho vše nahrazoval třetím rodem nebo třeba slovem člověk nebo tak.“*

Pro Martinu bylo neúnosné období střední školy: *„Střední škola, to bylo utrpení. Rodiče rozhodli, že půjdu na průmyslovku, takže samý kluci. No děs. Vůbec jsem si s těma lidma ve třídě nerozuměla. To byl hroznej skok oproti základce. Tam jsem se bavila hodně s holkama. A vlastně i s klukama jsem tam byla v pohodě. Mě brali všichni. Ale tady jsem se cítila jak loser. Snažila jsem se rodiče přesvědčit, abych šla jinam. Dokonce už jsem málem i měla přestupovat, nakonec to ale nedopadlo, takže jsem tam zůstala. Mezi těma klukama jsem si uvědomila, že je fakt něco špatně.“*

Jaroslava na rozdíl od ostatních nemá pocit, že by někdy nastal nějaký zlomový okamžik uvědomění si svého problému. Svou odlišnost vnímá jako přirozenou součást sebe sama už od samotného narození. V období kolem 15. roku se však její potřeba být ženou začala stupňovat: „*Ono to člověk prostě má tak nějak v sobě a ta intenzita, kterou to dává najevo, tak se stupňuje. Mně třeba na začátku stačilo malinko, ale pak už jsem se musela oblíknout celá a nalíčit. A pořád sem si kladla otázku a vlastně i s odpovědí, že nejsem normální, že prostě to nikomu říkat nebudu, protože by mě zcela určitě odvezli do blázince.*“

Přestože Jaroslava věděla, že není něco v pořádku, stále doufala, že se se svým mužským tělem dokáže ztotožnit. Jakožto nejstarší z respondentů si musela projít i vojnu: „*Na vojnu sem šla na dva roky a myslela jsem si, že ta vojna ze mě udělá chlapa, že se tohohle nějak zbavím. Jenomže jsem přijela domů a začalo to znova. Jenže to jsem si začala sama vydělávat, takže jsem si ty šaty mohla začít kupovat sama. A takhle to šlo dál a dál a já jsem to tajila a tajila. Rok po vojně jsem se oženila a myslela jsem si, že tohle je jen nějaká moje úchylka, o který nikdy nikomu neřeknu.*“ Jaroslava si pak svou touhu uspokojovala na služebních cestách, kde se v hotelových apartmánech převlékala do ženských šatů.

5.1.4 Hormonální léčba a změna pohlaví

Všichni respondenti po útrapách spojených s nespokojeností bytí ve vlastním těle, které v případě Tomáše a Jana vyústily až pokusem o sebevraždu, dospěli až do fáze, kdy se rozhodli pro změnu pohlaví. Proces, který tomu předcházel, byl u všech respondentů stejný, avšak trval různě dlouho.

Tomáš svůj problém začal řešit ve chvíli, kdy se rozhodl svěřit se svým problémem svému skautskému vedoucímu. Skaut byl pro Tomáše jedna z mála věcí, která ho v té době naplňovala, kde měl své přátele a kde měl možnost pod přezdívkou být oslovován mužským jménem. Jeho vedoucí mu pomohl vyhledat odbornou pomoc. Od první schůzky u sexuologa do chirurgické změny pohlaví uplynuly dva roky. Na úřední změnu pohlaví pak musel čekat tři měsíce.

Jana přiměla k vyhledání odborné pomoci následující situace: „*Viděl v televizi pořad o transexuálovi, co byl mužem a mluvil o svých pocitech. Bylo mu už skoro čtyřicet a vzpomínám si, že pronesl větu něco jako že: 'Konečně jsem se narodil ve svých čtyřiceti.*

Předtím jsem žil život někoho úplně jiného. To mě dostalo. Jsem u té televize seděl a pak jsem si tu reportáž o něm ještě tak minimálně pětkrát pustil na netu. Pak jsem vyhledával informace na netu a zjistil jsem, že nejsem na to sám, že jsou tu i jiní. A našel jsem i kontakt na psychologa. Hned druhý den jsem mu volal.“

Jan se na operační stůl dostal po třech letech: „*Když mi odstranili prsa, stále jsem se pak díval do zrcadla, jak mám tilko a hrudník jako chlap.“*

Martina svou hormonální léčbu započala na konci střední školy, zde se však o její chystané změně nikdo nedozvěděl. Na vysoké škole již vystupovala pod neutrálním jménem, později pod svým ženským jménem. Impuls řešit svou situaci a jít k odborníkovi jí dala kamarádka ze základní školy. Celý proces změny pohlaví u ní trval necelé tři roky.

Jaroslava měla situaci o něco komplikovanější, jelikož měla manželku a dvě děti, přesto ale její situace začala být neúnosná: „*Začaly se u mě projevovat psychické problémy. Když jsem nemohla být v ženských šatech, byla jsem vzteklá. Rozbílala jsem nádobí, sama jsem kolikrát vyvolávala hádku... Byl rok 1998 a už to o mně vědělo hodně lidí, protože jsem začala vystupovat v travesti. V té době manželka poznala, že když jsem v té roli ženy, tak jsem absolutně supr, když jsem v roli chlapa, tak jsem nerudná. Tak mě posílala k doktorům. A já jsem teda navštívila psychologickou poradnu. Tam mi doktor řekl, že by se mohlo jedna o transsexualitu a že to většinou končí změnou pohlaví. A od té doby jsem nad tím začala přemýšlet.“*

Proces změny pohlaví u Jaroslavy trval nejdéle: „*Mně připadá, že ta doba se strašně zkracuje. Já to ale nemůžu brát podle sebe. Mně to trvalo od první návštěvy sexuologa po ulehnutí na operační stůl 5 let. Ale tam byly jiný aspekty. Já jsem musela vyřešit rodinné věci, rozvod a navíc u Prochajdy (MUDr. Ivo Procházka) to trvá trochu dýl, protože on neposílá na operaci po roce.“*

I když změna pohlaví s sebou nesla a nese jisté sociální problémy, ztrátu přátel a nepochopení rodiny, žádný z respondentů svého rozhodnutí nelituje. Všichni svou změnu pohlaví spojují především s obrovskou úlevou, vnitřním klidem a pocitem štěstí.

Jaroslava svou změnu pohlaví komentuje takto: „*Změny jsem nikdy nelitovala a už bych to nikdy nechtěla zpátky. I když sem na tom byla blbě, tak tohle ne. Jednou jsem se takhle probudila a hned jsem tam sáhla rukou, jestli tam všechno je tak, jak je. Trauma*

vyložene. Mně moje chlapství přineslo akorát problémy. Psychický problémy, finanční problémy. Já jsem nebyla takováhle akční, já jsem byla nerudnej chlap.“

5.1.5 Finanční nákladnost léčby

Jelikož je transsexualita v České republice uznávána jako oficiální diagnóza, její léčbu hradí pojišťovna. Jedná se však pouze o nejnnutnější zákroky, které jsou státem požadovány pro uznání nového pohlaví po úřední stránce. U transmužů se jedná o odstranění prsou, vaječnicků a dělohy, u transžen se pak bezplatně provádí odstranění penisu a varlat a vytvoření vagíny.

Jak respondenti uvedli, za návštěvy sexuologa se většinou platí poplatek kolem 1 000 Kč za rok. Doplatek za hormonální léčbu se většinou pohybuje kolem 100 Kč měsíčně. Tomáš o nákladech na léčbu vypověděl následující: *„Co se týče potřebných vyšetření, tak ty hradí pojišťovna, operace, které jsou potřeba, což je u nás zmenšení prsou a odejmutí vaječnicků a dělohy, taky platí pojišťovna. Potom další operace, které nejsou nutné, se platí. To je teda třeba rekonstrukce penisu. Jinak se doplácí na hormony. Ty pojišťovna hradí jen částečně. Jedny se berou jedenkrát za tři týdny a na ampulku se doplácí 60 až 100 korun, podle toho kde si je vyzvedneš, nebo jedenkrát za tři měsíce, to se doplácí 1500 korun. Záleží na každém, co mu vyhovuje.“*

Ani jeden z respondentů transmužů se prozatím nechystá podstoupit rekonstrukci penisu. Tomáš to však do budoucna nevyklučuje. Z výpovědi obou však vyplývá, že rekonstrukce penisu u transmužů nebývá alespoň u nás příliš častá. Transmuži obvykle podstupují pouze základní operace.

Doplatek za hormony pro transženy se od předchozího neliší. Co se však liší, je obvyklost doplňkových operací, které jsou placené a jsou především estetického rázu. Nejčastěji transženy podstupují operaci zvětšení prsou. To však není případ Jaroslavy, které velké poprsí narostlo pouze díky užívání hormonů. Přestože nemá typicky ženské rysy, o žádných plastických operacích neuvažuje: *„Všichni (transsexuálové) jsou takový upjatý, chtěli by bejt dokonalý. Oni nikdy nebudou, ale ať je to takhle baví, ale zapomínaj na to všechno ostatní. Já radši než abych vypadala jako nafukovací panna, tak dám ty peníze do cestování.“*

Martina se doplňkovým zákrokům nevyhýbá, naopak je vítá. Již podstoupila zvětšení prsou, které jí přišlo přibližně na 30 000 Kč, což je standardní částka plastické operace zvětšení prsou. Uvažuje také o dalších zákrocích, především na obličeji.

5.1.6 Coming out

Jak již bylo napsáno v teoretické části, pojmem coming out označuje skutečnost, kdy se transsexuál (či osoba s jinou než heterosexuální orientací) rozhodne přestat svou skutečnou identitu skrývat a sdělí jí svému okolí a své rodině. Tento okamžik patří k jednomu z nejtěžších kroků v procesu přeměny pohlaví u transsexuála, jelikož reakce okolí nebývají často příznivé.

Tomáš svůj coming out, který u něj proběhl ještě na střední škole, popisuje následovně: *„Kupodivu ve škole to bylo dobrý. Lidi se se mnou předtím nebavili, ale najednou jak začali chápat, proč jsem byl vždycky jinej, tak mě začali brát. Doma to bylo špatný, ale s tím sem tak nějak počítal. S čím jsem ale nepočítal, to byla reakce ve skautu. Několikrát třeba odmítli mou přihlášku na lesní školu. To pro mě bylo hodně těžký, protože do té doby byl pro mě skaut jediné místo, kde jsem se cítil dobře a ve kterém jsem měl oporu.“*

Tomáš nakonec ze skauta neodešel a dál se v něm realizuje s lidmi, kteří pro něj mají pochopení. I jeho matka se začíná pomalu smiřovat s tím, že její dcera je nyní synem, i když vzhledem k tomu, že bydlí na vesnici, není pro ni toto smíření jednoduché. Pokroky jsou však patrné: *„Věděl jsem, že mám vyhráno, když za mnou máma přišla, že se jí moje jméno (nové mužské jméno) nelíbí a začala se mnou vybírat nové.“*

Jan si svůj coming out prožil dvakrát, jelikož nejdříve začal vystupovat jak lesbicky orientovaná žena. *„Musel jsem se vyoutovat jako lesba a otec mě vyhodil z domu. Ale já věděl, že to není ono, že to není ono. Něco ve mně křičelo víc a víc.“* Janova matka však otce přesvědčila, aby ho vzal zpátky. O to větší strach pak měl z přiznání jeho transsexuality. Raději se proto rozhodl odstěhovat do Prahy, kde podstupoval proces změny pohlaví mimo svou rodinu. Nejdříve tuto skutečnost sdělil matce a bratrovi, otcí to sdělila matka, ale osobně s ním nikdy nemluvil ani se s ním nestýká. *„Máma mi pořád říká v ženském rodě, ještě pořád to nedokázala pochopit.“*

S bratrem Jan pomalu znovu navazuje vztah. Okruh přátel se u něj změnil. Z původního života jich ani příliš neměl, nové si začal vytvářet a po přestěhování do Prahy. Hodně přátel našel mezi transsexuály, ostatní většinou neví, že byl původně ženou.

Martina si svým coming outem prošla na začátku vysoké školy. Její matka již měla podezření, že by se mohlo jednat o transsexualitu. *„Máma na tohle téma narazila už několikrát, jenže já sem se s ní o tom pořád nechtěla bavit. Až se začátkem léčby jsme si o tom promluvily. Otcovi to řekla máma, ale s ním jsem neměla dobrý vztah ani předtím, takže se nic moc nezměnilo. Doma se o tom nebavíme. Máma mě oslovuje mým neutrálním jménem.“* Přátelé ze základní školy její změnu přijali různě. Někteří se s ní přestali bavit, ty hlavní jí však zůstali. Sama svůj coming out hodnotí tak, že se ho nakonec bála víc, než bylo třeba a průběh nebyl sice kladný, ale také ne tak děsivý, jak si ho představovala.

Jaroslava svým coming outem začala procházet již před 19 lety, když vyhledala odborníka na transsexualitu, který jí byl doporučen v psychologické poradně. *„Po nějaký hádce s manželkou jsem řekla, že takhle to dál nejde. Že by to taky mohlo skončit sebevraždou, protože to bylo prostě špatný, i když jsem neměla žádný sebevražedný sklony. A že prostě vyhledám toho doktora Procházku, že ten se zabývá transsexualitou a že teda nevím, jak to jako bude teď, ale že většinou to končí změnou pohlaví. Samozřejmě manželka nebyla nadšená. Ale ona mi na to řekla: 'Mysli, že máš děti, nedělej to hned, za tím Procházkou jdi, ale počítej s tím, že tohleto mě docela ranilo. Asi si začneme žít každé svůj život.' Já si myslím, že v té době manželka už měla přítele, nebo ho nějakým způsobem znala.“*

Ve chvíli kdy Jaroslava začala vystupovat v ženské roli, zlepšil se i její vztah s manželkou, i když spolu již nežili. Sama také říká, že je manželce vděčná, že proti ní nikdy nepoštvávala jejich děti.

S coming outem Jaroslava ztratila i některé ze svých přátel, některé naopak získala: *„Samozřejmě jsem přišla o kamarády. Zajímavý ale je, že se se mnou začali kamarádit lidi, kteří mě dřív opomíjeli, ale třeba mě znali. A velmi si vážím těch lidí, kteří mě znali v té době a stýkáme se až do dneška. Třeba kamarádi z vojny a ty lidi co byli z té doby a vydrželi až do dneška.“*

Z rodiny má Jaroslava nejhorší vztah se sestrou, dobré to nebylo ani s matkou: *S mámou jsem nekomunikovala 5 let, s tátou to bylo dobrý, se sestrou se nestýkáme.*

S ostatníma je to dobrý... Tím jak vzniknul ten skandál s tou armádou, tak máma najednou otočila a začala stát při mně, jako že mě na tu vojnu měli vzít... A nějak jsme se od té doby začaly bavit a dneska už je to i s mámou v pohodě.“ V dnešní době vztah mezi matkou a Jaroslavou opět funguje dobře. Dobrý vztah má Jaroslava i se svým synem, se kterým dokonce jezdí na dovolené. Stýká se i se svou dcerou. Jak sama říká, coming out a skutečnost, že už nemusí svou pravou identitu skrývat, jí změnily život k lepšímu: „Tohleto je pro mě strašný vysvobození, že o tom můžu mluvit veřejně. I když nejsem žádná krasavice hvězdná, ale jsem člověk, žiju, dokážu fungovat.“

5.1.7 Reakce a akceptace společnosti

Začlenění se do společnosti a přijetí společností je důležitou součástí procesu změny pohlaví. Otázkou však zůstává, do jaké míry je česká společnost připravena a schopna transsexuály akceptovat.

Tomáš se v širším měřítku setkal s nepřipraveností a nepochopením právě ve skautské instituci. Jak sám vypovídá, možná je to i tím, že hodně lidí je zde věřících. Na druhou stranu člověk, který mu při jeho změně pomohl nejvíce, byl taktéž věřící a člen skauta. Jelikož však široká veřejnost netuší, že býval ženou, s dalšími problémy se po své proměně potýkat nemusel.

Jan se v tomto ohledu pokusil konfrontacím se společností vyhnout tím, že se přestěhoval do Prahy, kde již od začátku vystupoval pod neutrálním jménem. Přátelé, které potkal na společných sezeních, o jeho transsexualitě samozřejmě ví. Ostatní známí, se kterými se seznámil v Praze a dál se s nimi stýká, však o jeho změněné identitě nic netuší. Rozhodl se tak právě proto, že má strach z nepochopení a odmítnutí. „Česká společnost podle mě tohle nedokáže akceptovat. Pořád je zde dost lidí, xenofobních lidí, kteří si na nás budou léčit své mindráky. A to nemám zapotřebí.“

Martina změnu identity netají, ale také se s ní zbytečně nechlubí. Zásadnější problém při komunikaci s cizími lidmi u ní nenastal, ani v době procesu její přeměny, i když říká, že určitou osvětu by společnost určitě potřebovala. Má za to, že by tato problematika měla být více rozebírána na základních a především středních školách. Na akademické půdě, kde si proměnou procházela, se s žádnou výraznou diskriminací ze strany učitelů ani studentů nesetkala.

Jaroslava je ve vztahu ke společnosti v porovnání s ostatními v jiné situaci. Díky své kauze neúspěšné rekrutky Armády ČR se stala mediálně známou. Kromě této kauzy, která se řešila jak v novinách, tak televizních zprávách, vystupovala i v několika talkshow a lifestyleových pořadech. Tím také ztratila možnost svou původní identitu před společností tajit. Ona sama by to však ani tajit nechtěla. Navíc, jak sama říká, díky své výšce budí pozornost a nepůsobí jako typická žena.

Názory a postoje společnosti k její osobě a transsexualitě neřeší: „*Společnost nepředělám, já se jí můžu akorát přizpůsobit. Já mám tu výhodu v tom, že jsem adaptabilní typ, takže se dokážu bavit opravdu s každým. Otázka je, jestli se někdo dokáže bavit se mnou, ale to už je jenom jeho problém... Je to jasný, že to u lidí vzbuzuje úsměv, ale ty lidi co se posmívají, tak to je většinou neznalost. Když se pak s tím člověkem bavíš, tak oni řeknou, tak ty seš vlastně dobrá.*“

5.1.8 Akceptace v zaměstnání

Se změnou pohlaví může u transsexuálů nastat problém i ve výběru zaměstnání, případně v setrvání na stávajícím místě. O diskriminaci v této oblasti se přesvědčila respondentka Jaroslava, když jí byla v roce 2004 odepřena kariéra vojákyne s odvoláním na diagnózu transsexualita, přestože již byla právoplatně uznanou ženou. Díky této kauze, která se dostala až do médií, se pak začala objevovat v různých televizních pořadech, chvíli pracovala i v rádiu. Nakonec se rozhodla pro kariéru řidičky tramvaje v Dopravním podniku hl. m. Prahy. Ještě před svým nástupem vzbouzela zaměstnanců i vedení pozornost. Nakonec však byla přijata a od roku 2008 tak řídí tramvaje v Praze. S kolegy vesměs vychází dobře, i když se najdou tací, kteří její osobu odmítají.

Jan, který již několik let pracuje v oblasti IT, svou změněnou identitu v práci nepřiznal. Změna pohlaví však měla na jeho práci oproti předchozímu příkladu pozitivní dopad. Jakožto muži se mu v oblasti IT dostává od zaměstnavatelů mnohem větší důvěry i pracovních příležitostí, přestože jeho vědomosti jsou stále stejné. To poukazuje na zajímavý genderový fenomén diskriminace žen v určitém druhu zaměstnání.

Martina se naopak ocitla v opačné situaci. Přestože vystudovala vysokou školu technického zaměření, práci v tomto oboru sháněla těžko. Navíc ani nebyla přesvědčena, že by v tomto oboru chtěla skutečně pracovat, proto nedávno nastoupila do zaměstnání,

kde vykonává administrativní práce. Kolegům zatím napřímo nic neřekla, ale myslí si, že o její proměně vědí.

Tomáš zatím kromě několika brigád během střední školy žádné pracovní zkušenosti nemá. Momentálně studuje vysokou školu.

5.1.9 Sexuální identita a partnerské vztahy

V teoretické části při vysvětlování pojmu transsexualita, je uvedena citace z knihy *Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity* od Fifkové a kolektivu, která jako jednu z definic uvádí, že transsexuál si vybírá sexuální partnery téhož anatomického pohlaví, jelikož sám sebe chápe jako transsexuála. To však naprosto nekoresponduje s tím, co bylo zjištěno prostřednictvím narativních rozhovorů s transsexuálními respondenty.

Heterosexuální chování vykazuje pouze jeden respondent a to respondent Jan. Jak již bylo uvedeno, zpočátku vystupoval jako lesbicky orientovaná dívka. S muži o styk nikdy neměl zájem: *„Sex s chlapem jsem si nikdy nedokázal představit. Už jen ta představa je mi naprosto odporná.“*

U respondentky Martiny došlo se změnou pohlaví i ke změně sexuální orientace. Jak v rozhovoru přiznala, před proměnou ji přitahovali spíše muži, teď inklinuje spíše k ženskému pohlaví.

Respondent Tomáš ani respondentka Jaroslava nemají vyhraněnou sexuální náklonnost k jednomu z pohlaví, respektive jsou bisexuální. Tomáš k tomuto dodává: *„Transsexualita je o sexuální identitě, ne o orientaci. Jsme úplně stejně homosexuální i heterosexuální. Co ale vidím na těch společných sezeních, tak to určitě bude vyrovnanější, než tomu je v běžný populaci. Vidím to tak padesát na padesát.“*

Jaroslava přiznává, že během svého života sdílela lože s muži i ženami. Preference nemá, záleží jí především na osobnosti člověka, i když v sexu jí vyhovují spíše ženy. Za partnera by však nechtěla transsexuála, jelikož o transsexuálech nemá vesměs dobré mínění. Mnoho z nich proti Jaroslavě vystupuje, jelikož se jim nelíbí její otevřený přístup a to, že si nezakládá tolik na svém vzhledu a přitom veřejně vystupuje jako transsexuál.

V otázce vztahů jako takových má, v celku i logicky, nejvíc zkušeností Jaroslava. Před změnou pohlaví žila 15 let v manželství, které muselo být před její operací rozvedeno. Jaroslava tento povinný krok vidí jako správný, jelikož lidi osvobozuje před změnou

pohlaví od všech závazků, což i jí samotné v tu dobu vyhovovalo. Ale zná i páry, které se rozvedly a vzápětí vstoupily do registrovaného partnerství. Po proměně měla Jaroslava 5letý vztah se ženou. Nyní je bez partnera a ani žádného momentálně nehledá: *„Nebudu to hrotit, rozhodně nebudu dávat nějaký inzeráty, to je tak spontánní věc. Já chci mít hlavně teď klid.“*

Martina zatím žádný dlouhodobý vztah neměla. Všechny vztahy, které navázala, proběhly ještě v době, kdy byla mužem a všechny také byly s mužem. O svých vztazích mluví takto: *„Já jsem neměla nikdy pocit, že bych směřovala k vážnému vztahu. Není ani tak problém najít sexuálního partnera, ale obvykle se jednalo spíš o heterosexuálněji zaměřené muže, kteří vlastně nedokáží žít v jinakosti a mají jen jisté epizody.“* Najít vážný vztah v jejím postavení je podle ní mnohem těžší než u normálních heterosexuálních jedinců.

Jan žil v delším partnerském vztahu v době, kdy si procházel přeměnou. Tehdy se odstěhoval do Prahy, kde si našel práci a přítelkyni, se kterou bydlel. Přestože přítelkyně věděla od začátku, že je Jan v procesu přeměny, jejich vztah nakonec Janovu změnu pohlaví nevydržel. Od té doby je sám a rád by opět nějakou partnerku našel. Přiznává však, že se obává případné reakce na jeho změněnou pohlavní identitu.

Tomáš doposud žádný partnerský vztah neměl. Momentálně je sám spokojený, ale do budoucna by rád někoho potkal. Aby se vyhnul případným peripetiím, které by mohla vyvolat jeho změna pohlaví, nebrání se ve vztahu s transsexuálem.

5.2 Kvantitativní výzkum – dotazníkové šetření

V rámci empirické části práce bylo pro dosažení cíle zjištění postoje společnosti k transsexuálním lidem a znalosti třetího pohlaví neboli intersexuality provedeno dotazníkové šetření.

Dotazníkové šetření proběhlo v lednu roku 2017. Dotazník vyplnilo celkem 156 respondentů. Dotazník se skládal z 10 otázek. Tři otázky jsou identifikační, dvě otázky jsou směřovány na znalost třetího pohlaví neboli intersexuality. Zbýlých 5 otázek se zaměřuje na tolerantnost společnosti vůči transsexuálním lidem. Kompletní dotazník včetně možných odpovědí je k naleznutí v Příloze 3.

Před vyplněním dotazníku byli respondenti seznámeni s tématem diplomové práce, byla jim zaručena anonymita a poděkováno za věnovaný čas a ochotu.

V následující podkapitole jsou analyzována data získaná od respondentů dotazníkového šetření. Z odpovědí bylo vytvořeno celkem 6 grafů. Získaná data byla přepočítána na procenta a zaokrouhlena na celá čísla.

5.2.1 Analýza dotazníku

Otázka č. 1: Jaké je Vaše pohlaví?

Dotazník vyplnilo celkem 86 žen a 70 mužů, což tvoří 55 % žen a 45 % mužů.

Otázka č. 2: Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

Na dotazník odpovědělo celkem 23 respondentů vyučených v oboru, 69 středoškolsky vzdělaných a 64 vysokoškolsky vzdělaných respondentů, tedy 15 % respondentů má výuční list, 44 % má maturitu a 41 % dosáhlo na vysokoškolský titul

Otázka č. 3: Kolik je Vám let?

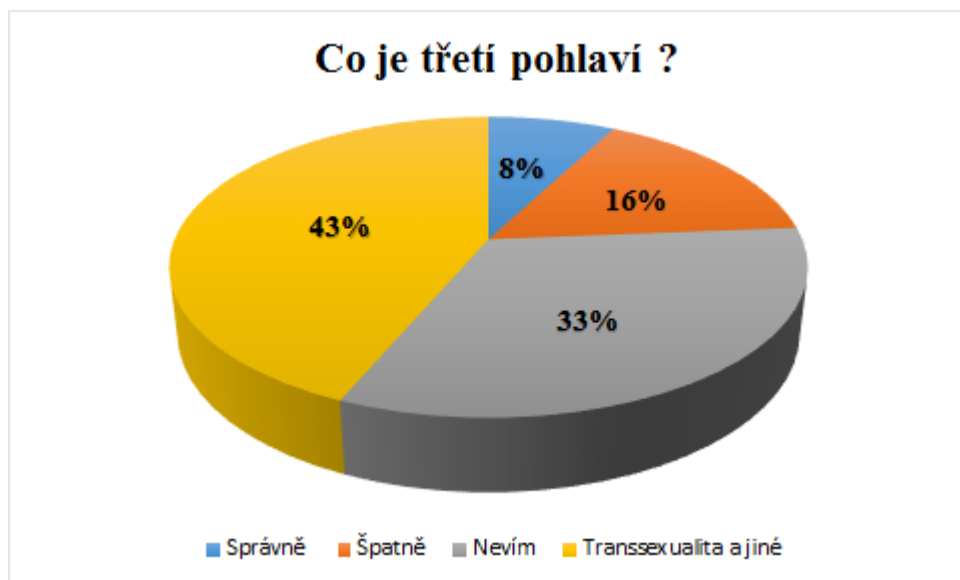
88 respondentů bylo ve věku do 25 let, 47 ve věku do 59 let a 21 ve věku 60 let a více. Více jak polovinu, respektive 56 % respondentů, tvořili lidé do 25 let věku včetně, 30 % tvořili lidé ve věku 26 let až 59 let a 14 % lidé ve věku 60 let a více.

Otázka č. 4: Co je třetí pohlaví neboli intersexualita?

Na tuto otázku mohli respondenti odpovědět libovolně. Jak vyplývá z následujícího grafu, pouze 8 % respondentů (konkrétně 12) dokázalo odpovědět na tuto otázku správně. 43 % respondentů pak tento pojem ve svých odpovědích zaměnilo s pojmem transsexualita (konkrétně 35 dotázaných), pojmem transvestitismus (19 dotázaných), či s homosexuální orientací.

Zajímavým faktem je, že 11 z 12 respondentů, kteří odpověděli správně, bylo ve věku do 25 let.

Graf 3: Co je třetí pohlaví?

Zdroj: Vlastní zpracování

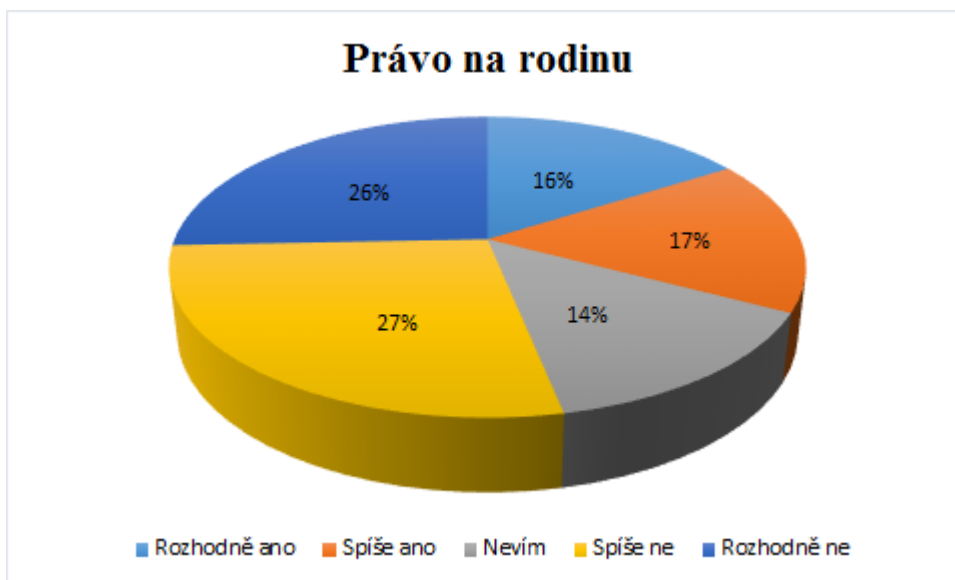
Otázka č. 5: Mají mít transsexuálové (muž cítící se být ženou, žena cítící se být mužem) právo na rodinu a výchovu dětí?

Následující graf znázorňuje, do jaké míry respondenti souhlasí s tím, aby transsexuálové měli rodinu a vychovávali děti. Jak je z grafu patrné, proti tomuto je více jak polovina dotázaných.

Pouze dva lidé ve věku 60 let a více odpověděli na tuto otázku kladně („Spíše ano“). Naopak všechny odpovědi „Rozhodně ano“ pocházejí od respondentů ve věku do 25 let.

26 ze 40 dotázaných, kteří odpověděli „Rozhodně ne“, bylo vysokoškolsky vzdělaných.

Graf 4: Právo na rodinu

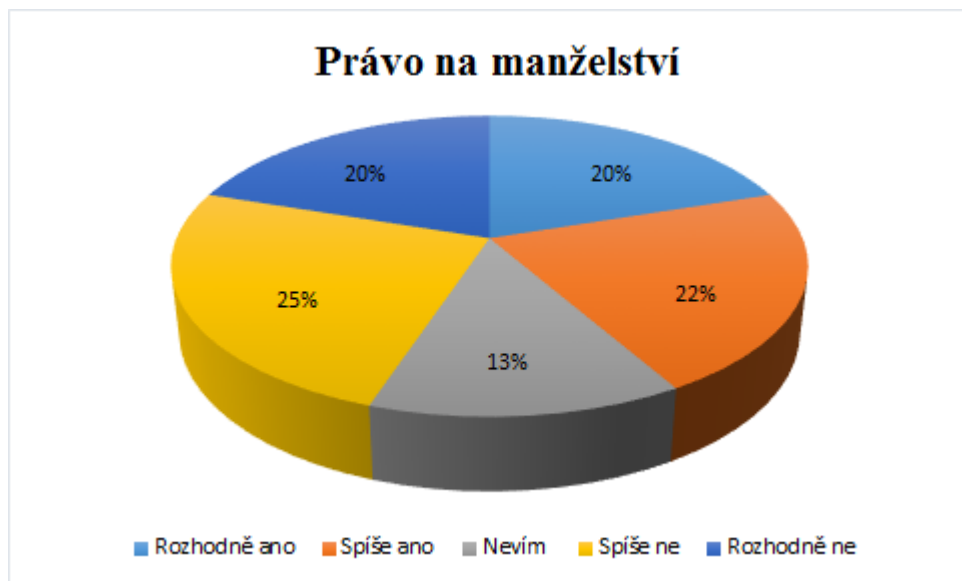
Zdroj: Vlastní zpracování

Otázka č. 6: Mají mít transsexuálové právo vstupovat do manželství?

Jak je z následujícího grafu patrné, respondenti jsou oproti předchozí otázce v možnosti transsexuálů uzavírat manželství trochu benevolentnější. Pozitivně se k tomuto tématu staví 42 % respondentů, což je 65 dotázaných, kteří odpověděli na otázku „Rozhodně ano“ nebo „Spíše ano“. 5 z nich tvoří lidé ve věku 60 let a více.

Negativní postoj k této otázce zaujala necelá polovina lidí, konkrétně 45 % respondentů.

Graf 5: Právo na manželství

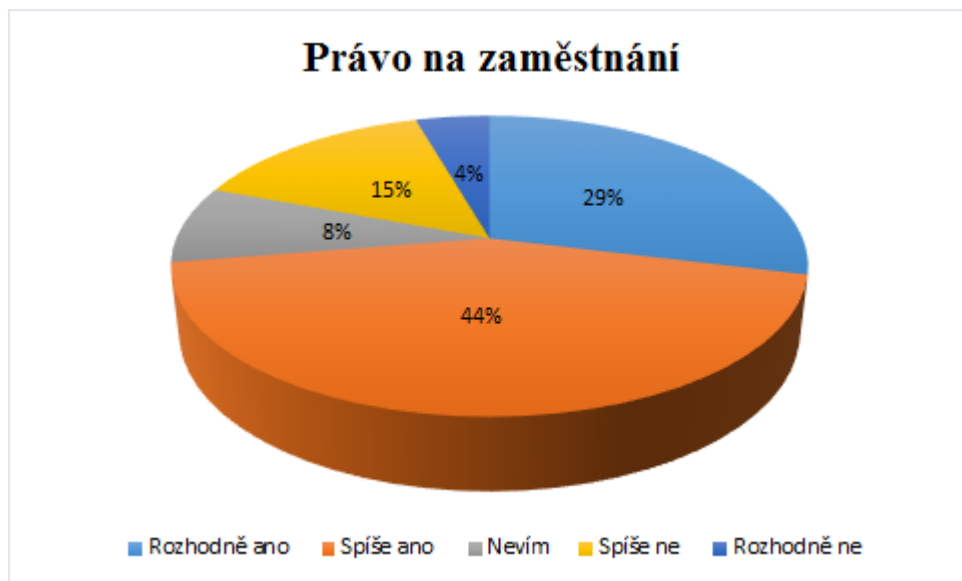
Zdroj: Vlastní zpracování

Otázka č. 7: Mají mít transsexuálové stejné pracovní podmínky a možnosti jako většinová společnost?

Následující graf znázorňuje názory postoj respondentů k zaměstnávání transsexuálních lidí. Skoro tři čtvrtiny respondentů (73 %) si myslí, že by transsexuálové rozhodně nebo spíše měli mít stejné pracovní podmínky a možnosti jako ostatní členové populace. Negativně se vyjádřilo pouze 19 % respondentů.

Žádný z respondentů ve věku do 25 let neodpověděl na tuto otázku negativně.

Graf 6: Právo na zaměstnání

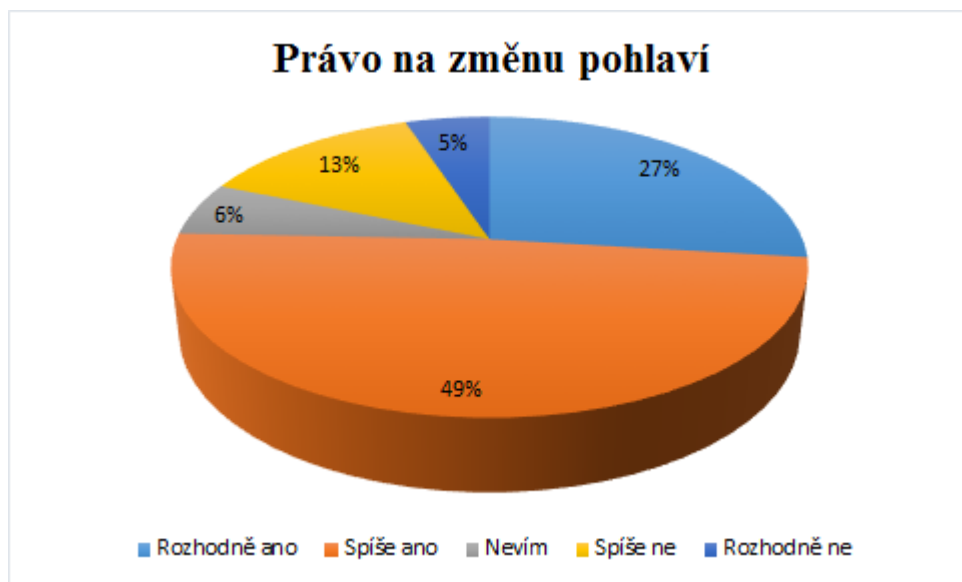
Zdroj: Vlastní zpracování

Otázka č. 8: Má být transsexuálům umožněna změna pohlaví?

K otázce na umožnění změny pohlaví se kladně vyjádřili více jak tři čtvrtiny dotázaných, konkrétně 76 %, téměř polovina respondentů uvedla jako svou odpověď „Spíše ano“. Negativně se vyjádřilo pouze 18 % dotázaných.

Ani jeden z vysokoškolsky vzdělaných respondentů na otázku neodpověděl „Spíše ne“, pouze jeden odpověděl „Rozhodně ne“.

Graf 7: Právo na změnu pohlaví

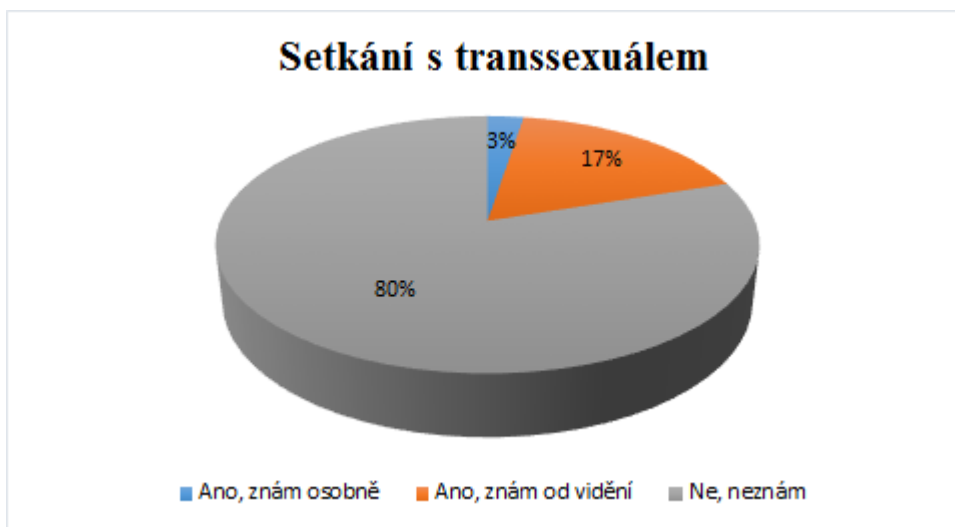

Zdroj: Vlastní zpracování

Otázka č. 9: Znáte nějakého transsexuála?

Naprostá většina respondentů (80 % - 125 dotazovaných) se s transsexuální osobou nikdy nesešla nebo o tom neví. Pouze 3 % dotázaných (celkem 4 respondenti), znají transsexuála osobně. Všichni tito respondenti jsou ve věku do 25 let.

Graf 8: Setkání s transsexuálem

Zdroj: Vlastní zpracování

Otázka č. 10: Znáte nějakého intersexuála (osobu, která se narodila s neurčitým pohlavím)?

Na tuto otázku odpověděli kladně pouze dva respondenti. Jeden respondent ve věkové kategorii 60 let a více odpověděl, že zná intersexuála osobně. Druhý respondent ve věkové kategorii do 25 let odpověděl, že zná intersexuála od vidění.

5.3 Problematika třetího pohlaví

Jak již bylo popsáno v teoretické části práce, existuje pouze několik málo zemí světa, které oficiálně uznávají status třetího pohlaví, respektive dávají svým občanům možnost v úředních dokumentech neuvádět pohlaví žádné. Někde tato možnost navíc funguje jen za určitých podmínek. Konkrétně si o tuto výjimku mohou zažádat občané Austrálie, Indie, Nepálu, Nového Zélandu. Jedinou evropskou zemí, kde je toto povoleno, je od roku 2013 Německo.

Český právní řád pojem třetí pohlaví neboli intersexualita nezná. Prozatím se ani nechystají žádné kroky k otevření diskuze ohledně této problematiky. Otázkou zůstává, zdali je zařazení pojmu intersexualita do právního řádu opravdu natolik potřebné.

10. srpna roku 2016 probíhala v rámci festivalu Prague Pride debata s předními odborníky na téma intersexualita. Na této debatě byly načerpány informace pro vypracování následující kapitoly. Kromě jiného zde bylo zjištěno, že ani v naší republice není neobvyklé, že se narodí dítě s diagnózou intersexualita. S touto situací vyvstává na povrch hned několik problémů.

Snahou lékařů je oddálit nevratné chirurgické zákroky do co nejpozdějšího věku jedince. Společnost však zná pouze dvě pohlaví a i naprosté většina světových jazyků je tomu uzpůsobena. Stejně tak čeština nedává jinou možnost, než mluvit o sobě v mužském nebo ženském rodě. Rodiče dítěte tak stojí před těžkým rozhodnutím výběru pohlaví dítěte a navíc musí čelit velkému sociálnímu tlaku. V tuto chvíli se projevuje nedostatek specializovaných psychologů, kteří by s těmito rodiči i dětmi pracovali. Potřeba je v tuto chvíli nelpět na genderové výchově, aby se jedinec mohl sám v budoucnu rozhodnout, které pohlaví je mu vlastní.

Nejen pro tyto jedince a jejich rodiny, ale i pro zbytek společnosti je pak potřeba zavedení kvalitní sexuální výchovy, která by ukazovala, že lidské tělo může nabývat různých forem.

Dalším problémem, který vyvstává při neurčeném pohlaví, je problém identifikace. Dříve bylo zapotřebí být mužem či ženou právě z důvodu identifikace osoby. To však v dnešní době již tolik neplatí, jelikož technologický pokrok umožňuje identifikaci pomocí otisků prstů i v cestovním pase apod.

Ustanovení třetího pohlaví v právním řádu neznamená pouze přidat na výběr další možnost v kolonce pohlaví. Vystává zde hned několik dalších otázek pojících se s oficiálním zavedením takového statusu, jako je například otázka možnosti uzavírat manželství či výchovy dětí. Navíc je obtížně definovatelné, co je to vlastně třetí pohlaví a jak konkrétně ho definovat. Ve chvíli, kdy by byl takový status zaveden do právního řádu, mohli by se objevit jedinci dožadující se čtvrtého pohlaví a podobně. Proto by z právního hlediska bylo nejlepší zavést možnost nevyplňování kolonky pohlaví. Jelikož je však poptávka i v České republice po takových právních úpravách malá, možnost zavedení tohoto statusu je zatím v nedohlednu.

Jinak tomu není ani v ostatních státech Evropské unie, kromě Německa, které možnost neuvedení pohlaví u intersexuálních jedinců již zavedlo. Nejblíže změně v otázce dvoupohlavního systému je Francie. Soud zde v roce 2015 vydal přelomový rozsudek, kde intersexuálnímu jedinci uznává, že není ani ženou ani mužem (Fusion.net, 2015). Z vyspělých států jiných kontinentů jsou pak zavedení třetího pohlaví jakožto oficiálního pohlaví nejblíže Spojené státy americké, které na konci minulého roku vydaly 55leté ženě nový rodný list se statusem intersex (Dailymail.co.uk, 2016).

Podle výpovědi pana Wenera Pleschbergera, odborníka na Evropskou unii z vídeňské univerzity BOKU (Universität für Bodenkultur), se tímto tématem v nejbližší době nebude zabývat ani samotná Evropská unie.

Avšak že k takovým situacím, kdy si nejen právní řád ale i státní instituce nevědí s intersexualitou rady, dochází i u dospělých jedinců, potvrzuje následující situace.

V rámci vyhotovování diplomové práce se badatelka seznámila i s jednou intersexuální osobou, která se s ní podělila o následující zážitek. Intersexuální osoba má v občanském průkazu uvedeno pohlaví ženské, avšak její genitálie tomu zcela neodpovídají. Ve chvíli kdy měla potyčku s příslušníky policie ČR, byla po vyhodnocení převezena do psychiatrického ústavu. Odsud však byla po lékařské prohlídce propuštěna, jelikož přítomní zaměstnanci nevěděli, jak s ní naložit, zdali jí dát na ženské či mužské oddělení.

V rámci práce byl i s touto osobou naplánován rozhovor. Tato osoba však před jeho uskutečněním dlouhodobě vycestovala do zahraničí a tak rozhovor nemohl být uskutečněn. Povedlo se však alespoň prostřednictvím emailové korespondence získat od této osoby

vyjádření k otázce vnímání sebe samé, své sexuality a přístupu společnosti k její osobě: „Je to velmi prosté. Na všechny otázky lze odpovědět shodně. Každý z nás je oproti vám absolutní originál ve všech aspektech, tedy existuje V na K možností, kdy V je počet asexuálů a K počet všech známých možností, jež mohou nastat. Vím, že tohle přesně slyšet nechcete, ale tak to je.

Co se mé osoby týče, nevnímám sebe nijak. Ne pohlavně, ne nepohlavně, ne jako ženu, ne jako muže, ne jako sexuála, ne jako asexuála, ne jako homosexuála, ne jako heterosexuála. Lapidárně řečeno nad tím vůbec nepřemýšlím a nemám to v mozku nijak zakódováno. Tedy, ani nad tím přemýšlet. Nad tím přemýšlíte vy, neb máte materiál ke srovnání v podobě inverzu. Samozřejmě že pokud nejsem o samotě, pro jednoduchost komunikace měním přístup progresivně podle toho, jak je to v dané chvíli pro mě výhodnější.“

6 Výsledky a diskuze

Kvalitativní výzkum byl realizován prostřednictvím narativních rozhovorů se čtyřmi transsexuálními osobami ve věku od 22 do 52 let, které si již prošli změnou pohlaví. Na základě informací získaných z těchto rozhovorů byl nasbíraný materiál rozdělen do několika tematických kapitol, kde byly shrnuty nejdůležitější poznatky a výpovědi dotazovaných osob.

Na základě poznatků získaných z rozhovorů s transsexuálními lidmi lze říct, že jejich porucha pohlavní identity se u nich projevovala již od raného dětství. Všichni respondenti trpěli pocity nenávisti vůči vlastnímu tělu, nespokojeností se sebou samým, psychickými problémy v některých případech vyústěnými až pokusy o sebevraždu. Často byli jako děti vyřazeni mimo kolektiv, těžko si sháněli přátelé. Stupňující se intenzita jejich problémů nakonec respondenty donutila vyhledat odbornou pomoc. Po méně či déle trvající léčbě se všichni respondenti nakonec rozhodli podstoupit změnu pohlaví. Tento krok se málokdy setkal s pochopením jejich okolí, zvláště pak rodiny. Většinou muselo dojít k opětovnému navázání kontaktu především s matkou, většinou to však trvalo měsíce či roky, než k tomuto kontaktu došlo. Přijetí ze strany přátel bylo individuální, neobvyklé však není ani úplné vyloučení ze skupiny. V zaměstnání se diskriminace na základě transsexuality objevila, avšak zkušenosti respondentů, kteří v práci změnu pohlaví nepřiznali, mluví spíše o diskriminaci na základě genderu. Přístup jednotlivých respondentům k novému životu je různý, někteří se z důvodu obav z nepochopení společnosti rozhodli svou původní identitu tajit, jiní naopak o své přeměně mluví otevřeně. Ne vždy je společnost schopna transsexualitu přijmout. Záleží na komunitě, ve které se jedinec zrovna nachází, i na osobním přístupu a povaze jednotlivce. V otázce sexuální identity se tři ze čtyř respondentů rozcházejí s heterosexuální definicí transsexuálů, která byla zjištěna z odborné publikace. Pouze jeden respondent po přeměně v zásadě odmítá stejnopohlavní styk. Navazování partnerských vztahů lze definovat jako obtížnější, jelikož respondenti řeší otázku, zdali nový partner dokáže jejich minulost přijmout. Opět však záleží na povaze jedince. Ohledně finanční nákladnosti léčby se respondenti shodli, že základní procedury a chirurgické zákroky jsou kromě standardních doplatků za hormonální léčbu hrazeny zdravotní pojišťovnou.

Transsexuálům je v české společnosti po právní stránce umožněno začlenění do běžného života majoritní společnosti, to však ne vždy funguje v praxi. Transsexuálové se stále musí potýkat s nepochopením okolí i vlastní rodiny, vyčleněním z komunity. Přesto své změny pohlaví v zásadě nelitují, jelikož jim přináší vnitřní klid i úlevu od psychické bolesti, se kterou se musejí potýkat do malička.

Kvantitativní výzkum empirické části práce byl uskutečněn prostřednictvím dotazníkového šetření, na které odpovědělo celkem 156 respondentů. Dotazník byl složen z deseti otázek zaměřených na znalost pojmu třetí pohlaví (neboli intersexualita) a toleranci transsexuálních osob.

Z dotazníků vyplývá, že povědomí společnosti o pojmu třetí pohlaví neboli intersexualitě je mizivé. Většina si tento pojem plete s pojmem transsexualita či transvestitismus, případně ho zaměňuje s některou z nestandardních sexuálních orientací. V otázce tolerance vůči transsexualitě se radikalita společnosti snižuje se závažností tématu. Nejčastěji respondenti odmítali možnost výchovy dětí transsexuály. Proti byla více než polovina respondentů. V otázce možnosti uzavírání sňatku transsexuály mělo odmítavý postoj méně respondentů. V otázce rovných pracovních příležitostí pro transsexuály se již téměř tři čtvrtiny respondentů vyjadřovaly kladně. Více jak tři čtvrtiny respondentů by pak nebránily transsexuálům ve změně pohlaví.

Dá se tedy usuzovat, že česká společnost je vůči transsexualitě tolerantní, pokud se však nejedná o záležitosti spojené s rodinným životem a výchovou dětí.

Odlišnost intersexuality od transsexuality je zřejmá. Zatímco transsexualita je diagnóza, kde se jedinec narodí v těle opačného pohlaví, než sám sebe vnímá, u intersexuality se jedinec rodí s neurčitými pohlavními znaky a je těžké určit, zdali je mužem či ženou. Jak vyplývá z výpovědi intersexuální osoby, která je uveřejněna v empirické části práce, intersexuální člověk sám sebe nutně nemusí vnímat jako jedno ze dvou společností uznávaných pohlaví, zkrátka se může cítit být zcela mimo toto členění a vnímání.

Ačkoliv intersexuálních jedinců v populaci není mnoho, v některých situacích je konfrontace s touto skutečností nevyhnutelná. Bylo by proto třeba rozšířit povědomí společnosti o tomto tématu a zahájit na toto téma veřejnou debatu. Je stále velmi málo států, jejichž právní řád dokáže řešit situaci narození intersexuálního jedince či identitu

intersexuálního jedince jako takovou. Přestože je v zájmu samotného dítěte, aby určení jeho pohlavní identity bylo oddáleno na co nejpozdější dobu, respektive dobu, kdy se bude moci rozhodnout o své pohlavní identitě samo, český právní řád ani úřední instituce si s touto skutečností nedovedou poradit. To platí i ve většině ostatních vyspělých státech, které na takovou skutečnost nejsou připraveny. Jedná se o komplexní problém společnosti, jelikož i samotný jazyk je nastaven tak, že nutí jedince si vybrat, zdali jsou mužem nebo ženou. Pro začátek by proto měla být ve společnosti otevřena debata o této problematice se snahou vyhnout se v takových situacích genderové výchově a celkově rozšířit povědomí veřejnosti o skutečnosti s názvem intersexualita.

7 Závěr

Transsexualita a třetí pohlaví (intersexualita) jsou dva pojmy, které se ve společnosti nezdá pojmí s jedním významem. Situace lidí, které se narodí buď s jednou či druhou diagnózou, jsou však odlišné. Transsexuálové žijí v těle pohlaví, kterému je jejich psychická identita cizí. Intersexuálové se rodí na pomezí obou pohlaví a často ani oni sami sebe nedokážou zařadit, zdali jsou muž či žena, nebo se zkrátka necítí být ani jedním z pohlaví.

Diplomová práce pojednává nejen o tomto rozdílu mezi transsexualitou a intersexualitou, zabývá se i vztahem společnosti k transsexuálním lidem a otázkou znalosti problematiky třetího pohlaví.

Teoretická část práce pojednává o základních pojmech, které se tématem pojí. Vysvětleny jsou rozdíly mezi pohlavími, pohlavní a sexuální identitou či genderem. Popsána je diagnóza transsexuality, její příznaky a rozšíření. Popsán je proces přeměny pohlaví jak z muže na ženu tak z ženy na muže. Vysvětlen je i pojem intersexualita, uvedeny jsou nejčastější případy, které při této diagnóze mohou nastat, a možnosti jejich léčby. Pojednáno je i o historii obou diagnóz. Právní aspekty dané problematiky jsou řešeny především v českém, ale i světovém měřítku.

Empirická část práce je vypracována z dat načerpaných především od respondentů, jichž se daná problematika osobně dotýká, a výsledků dotazníkového šetření o daném tématu provedeného na 156 dotazovaných. Zkušenosti čtyř transsexuálů, kteří si již prošli změnou pohlaví, přináší do problematiky autentický vhled. To nezainteresované osobě napomáhá v pochopení prožitků lidí, kteří se s touto diagnózou potýkají od malička. Ačkoliv jsou jejich příběhy odlišné, v podstatných aspektech života, jakými jsou pocity osamocení, nespokojenosti se sebou samým, strachu z reakce okolí, nepochopením rodiny, se neliší.

Právní řád transsexuálům v České republice umožňuje změnu pohlaví, a jelikož je transsexualita uznána jako oficiální diagnóza podle Světové zdravotnické organizace, základní procedury a chirurgické zákroky vedoucí ke změně pohlaví hradí zdravotní pojišťovna. Přesto česká společnost v zásadě ještě nedokáže transsexuální osoby v mnohých aspektech zcela přijmout. Transsexuální osoba stále budí pozornost a přitahuje

zraky lidí, kteří odlišnost takové osoby nedokážou akceptovat. O tom se přesvědčila i sama badatelka, když s transsexuální osobou vedla rozhovor. Výsledky dotazníkového šetření potvrzují, že česká společnost ještě není zcela tolerantní k transsexuálním osobám, zvláště co se možnosti výchovy dětí a uzavření manželství týče.

Třetí pohlaví neboli intersexualita je pro společnost stále neznámým tématem. Právní řád nejen v Česku takový pojem nezná, což pro intersexuální jedince představuje značné problémy. Existuje jen málo států, kde je tato problematika právně upravena. Jediným takovým státem Evropy je Německo. Společnost nejen česká, ale i světová, by v tomto ohledu potřebovala značnou osvětu.

8 Seznam použitých zdrojů

Publikace

Evropská komise. *Discrimination in EU in 2015*. 2015. ISBN 978-92-79-50343-6

Evropská úmluva o ochraně lidských práv [online]. 2010 [cit. 2017-03-31]. Dostupné z: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_CES.pdf

FAFEJTA, Martin. *Sexualita a sexuální identita: sociální povaha přirozenosti*. Praha: Portál, 2016. 237 s. ISBN 978-80-262-1030-6

FAFEJTA, Martin. *Úvod do sociologie pohlaví a sexuality*. Ve Věrovanech: Jan Piszkiwicz, 2004. 159 s. ISBN 80-86768-06-6.

FAUSTO-STERLING, Anne. *Sexing the body: gender politics and the construction of sexuality*. New York, NY: Basic Books, 2000. 473 s. ISBN 0-465-07714-5

FEINBERG, Leslie. *Pohlavní štvanci: [od Johanky z Arku až po současnost]*. Praha: G plus G, 2000. 173 s. ISBN 80-86103-32-3

FIFKOVÁ, Hana a kol. *Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity*. Vyd. 2. Praha: Grada, 2008. 202 s. ISBN 978-80-247-1696-1

FIFKOVÁ, Hana. *Transsexualita: diagnostika a léčba*. Praha: Grada, 2002. 166 s. ISBN 80-247-0333-5

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012. 407 s. ISBN 978-80-262-0219-6

I jako intersex. *Prague Pride*. 2016 [cit. 2017-03-31]

ICCS. *Transsexualism in Europe*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2000. ISBN 92-871-4342-0.

KAŠAJOVÁ, Alena. Transsexualita a chirurgická konverze pohlaví. *Urologie pro praxi* [online]. 2011, 12(4), 260-261 [cit. 2017-03-31]. Dostupné z: <http://www.urologiepropraxi.cz/pdfs/uro/2011/04/13.pdf>

MAJEROVÁ, Věra, MAJER, Emerich. *Kvalitativní metody v sociologii venkova a zemědělství*. 1. vyd. Praha: Česká zemědělská univerzita, 1999. 156 s. ISBN 80-213-0507-X

National Geographic: Gender Revolution. 2017, (1). ISSN 0027-9358

OAKLEY, Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál, 2000. 171 s. ISBN 80-7178-403-6

ONDOK, Josef Petr. *Bioetika, biotechnologie a biomedicína*. Praha: Triton, 2005. 214 s. ISBN 80-7254-486-1

SKOBLÍK, Jiří. *Transsexualismus: morálně- a duchovně-teologické aspekty*. Praha: Karolinum, 2006. 211 s. ISBN 80-246-1052-3

Transsexualizmus a chirurgická konverze pohlaví. *Urologické listy* [online]. 2006, 4(1), 36-42 [cit. 2017-03-31]. Dostupné z: http://www.prolekare.cz/pdf?ida=ul_06_01_06.pdf

Učební text sociologie. *Západočeská univerzita* [online]. 2011 [cit. 2017-02-20]. Dostupné z:

http://fpe.zcu.cz/export/sites/fpe/study/celozivotni_vzdelavani/nabidka/ESF_mistri/materialy2011/ZS_podpory/KPG_SOC_studijni_material.pdf

Všeobecná encyklopedie v osmi svazcích. 2. vyd. Praha: Diderot, 2000, 493 s. Encyklopedie Diderot. ISBN 80-86613-08-9

WEISS, Petr. Poruchy pohlavní identity. *Psychiatrie pro praxi* [online]. 2012, 13(3), 104-105 [cit. 2017-03-30]. Dostupné z: <http://www.psychiatriepropraxi.cz/pdfs/psy/2012/03/03.pdf>

Zákon o péči o zdraví lidu: úplné znění zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, po novele zákonem č. 356/2003 Sb. (platnost k 1.1.2004). Český Těšín: Poradce, 2004. *Zákony do kapsy*. ISBN 80-86674-52-5

ZICH, František, ROUBAL Ondřej. *Úvod do sociologického výzkumu*. 2., upr. a rozš. vyd. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2014. 121 s. ISBN 978-80-7408-093-7

Internetové zdroje

America may soon have to recognize the 'third gender' after New York City issues the country's first-known intersex birth certificate. *Daily Mail* [online]. 2016 [cit. 2017-03-31]. Dostupné z: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-4074778/USA-s-known-intersex-birth-certificate-issued-Sara-Kelly-Keenan-New-York-City.html>

Co je to transsexualita? *Translidé.cz* [online]. 1998 [cit. 2017-03-31]. Dostupné z: <http://www.translide.cz/transsexualita-faq>

Coming Out. *Translidé.cz* [online]. 1998 [cit. 2017-03-31]. Dostupné z: <http://www.translide.cz/coming-out-1>

Dihydrotestosteron a inhibitory steroidní 5 α -reduktázy. *Urologické listy* [online]. 2007 [cit. 2017-03-30]. Dostupné z: http://www.urologickelisty.cz/urologicke-listy-clanek/dihydrotestosteron-a-inhibitory-steroidni-5-reduktazy-49580?confirm_rules=1

French court legally recognizes intersex person as neither male nor female in landmark ruling. *Fusion* [online]. 2015 [cit. 2017-03-31]. Dostupné z: <http://fusion.net/story/215062/intersex-legal-recognition-france/>

Jako kdybych byla zrzavá. Modelka odhalila svou intersexualitu a otevřela velké téma. *Seznam.cz* [online]. 2017 [cit. 2017-03-31]. Dostupné z: <https://www.seznam.cz/zpravy/clanek/jako-kdybych-byla-zrzava-modelka-odhalila-svou-intersexualitu-a-otevrela-velke-tema-12346>

Maps | sexual orientation laws. *ILGA* [online]. 2016 [cit. 2017-03-31]. Dostupné z: <http://ilga.org/what-we-do/lesbian-gay-rights-maps/>

Nejednoznačné pohlaví. *National Geographic: Česko* [online]. 2013 [cit. 2017-03-20]. Dostupné z: <http://www.national-geographic.cz/clanky/video-nejednoznacne-pohlavi-intersexualita-se-vyskytuje-u-jednoho-cloveka-ze-2-000-a-stale-je-tabu.htm>

Němci uznali třetí pohlaví, hermafrodité mohou zaškrtnout „neurčité“. *Idnes.cz* [online]. 2013 [cit. 2017-03-31]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/nemci-zacali-uznavat-neurcite-pohlavi-jako-prvni-v-evrope-p3q-/zahranicni.aspx?c=A131101_191802_zahranicni_pej

Nepál začal uznávat třetí pohlaví v cestovních pasech. *Deník.cz* [online]. 2015 [cit. 2017-03-31]. Dostupné z: http://www.denik.cz/ze_sveta/nepal-zacal-uznavat-treti-pohlavi-v-cestovnich-pasech-20150811.html

Od pátku Německo uznává třetí pohlaví: muž, žena a neurčité. *Česká televize* [online]. 2013 [cit. 2017-03-31]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/1068048-od-patku-nemecko-uznava-treti-pohlavi-muz-zena-a-neurcite>

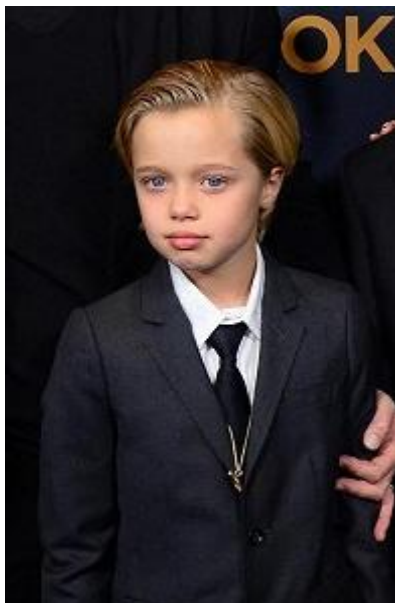
Transsexualita: Život v cizím těle. *Český rozhlas* [online]. 2017 [cit. 2017-02-10]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/radiowave/diagnozaf/_zprava/transsexualita-zivot-v-cizim-tele--946949

Třetí pohlaví není žádný výmysl. *Lidovky.cz* [online]. 2013 [cit. 2017-02-28]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/muz-nebo-zena-treti-pohlavi-je-sance-pro-nemecke-intersexualy-pub-/zpravy-svet.aspx?c=A131031_175702_ln_zahranici_kys

V Austrálii uznali třetí pohlaví. *Novinky.cz* [online]. 2014 [cit. 2017-03-31]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/zahranicni/svet/332236-v-australii-uznali-treti-pohlavi.html>

9 Přílohy

Příloha 1: Obrázek transsexuální dcery Brada Pitta a Angeliny Jolie

Zdroj: <https://www.super.cz/318491-osmilet-dcera-angeliny-jolie-a-brada-pitta-je-transsexualni-rodice-uz-ji-vybrali-nove-muzske-jmeno.html>

Příloha 2: Informované souhlasy se zahájením léčby transsexuálů

Informovaný souhlas pacienta (pacientky) s provedením operačních zákroků směřujících k dokončení přeměny pohlaví

Potvrzuji vlastnoručním podpisem, že souhlasím, aby byla provedena nezbytná vyšetření a následné operativní úpravy, které povedou k úplnému a nevratnému ukončení plodnosti a odstranění mých pohlavních žláz.

Jsem si plně vědom toho, že:

- není jiného zdravotního důvodu pro provedení těchto zákroků než zjištěná porucha pohlavní identity a mé přání podstoupit změnu pohlaví;
- přeměna pohlaví je provedením těchto zákroků nezvratný proces a nemohu žádat o změnu pohlaví k původnímu;
- nevím o žádných právních překážkách, které by bránily přeměně pohlaví, zejména že nežiji v manželství;
- se jedná o složitou operaci, která vždy představuje zdravotní zátěž pro organismus a která má zdravotní rizika související s podáním narkózy a ztrátou krve;
- operační zákrok neumožní dokonale vytvořit pohlavní orgány opačného, může dojít ke zhoršení mého sexuálního prožívání a nelze zaručit, že nově vytvořené orgány a tkáně budou plně splňovat anatomickou, funkční a estetickou normu;
- po provedení těchto operací musím trvale užívat předepsané hormonální léky a být v pravidelném lékařském sledování.

V Praze dne

Pacient

Ošetřující lékař

Členové komise rozhodující o souhlasu s operačními výkony:

Zdroj: Fifková a kol., 2002, s. 159

Informovaný souhlas pacienta (pacientky) se zahájením hormonální léčby u poruch pohlavní identity

Potvrzuji vlastnoručním podpisem, že souhlasím, aby u mne byla zahájena nezbytná vyšetření a následná hormonální léčba, která povede k vytvoření tělesných změn typických pro opačné pohlaví, s nímž se ztotožňuji.

Jsem si plně vědom toho, že:

- není jiného zdravotního důvodu pro zahájení této léčby než zjištěná porucha pohlavní identity a mé přání podstoupit změnu pohlaví;
- hormonální léčba přispěje k vytvoření tělesných znaků typických pro druhé pohlaví a že nebudu žádat o hormonální léčení, které by mělo navodit změnu pohlaví k původnímu;
- nevím o žádných právních překážkách, které by bránily zahájení přeměny pohlaví, zejména že nežiji v manželství a nebyl jsem v posledních dvou letech odsouzen pro úmyslný trestný čin;
- nebudu užívat jiné hormonální léky než předepsané ošetřujícím lékařem a každého jiného lékaře budu informovat o své léčbě;
- se jedná o složitou léčbu, jejíž efekt nemůže být dokonalý a podléhá širokým individuálním variacím, například nemůže dojít ke změnám kostry a antropometrických rozměrů, u mužů zcela nezmizí růst vousů a ochlupení a nezmění se hloubka hlasu;
- výraznější změny působením hormonů lze očekávat pouze v prvních dvou letech léčby, další podávání hormonů již zpravidla vede pouze ke stabilizaci dosaženého stavu;
- hormonální léčba představuje zdravotní zátěž pro organismus a vyžaduje pravidelné lékařské a laboratorní kontroly, mohou se objevit i změny psychického prožívání, například citová labilita, nárůst agresivity;
- vytvořené tělesné změny by měly přispět k trvalému životu v souladu s pohlavní identitou, který je podmínkou k provedení případných operačních změn.

V Praze dne

Pacient

Ošetřující lékař

Členové komise rozhodující o souhlasu s hormonální léčbou

Zdroj: Fífková a kol., 2002, s. 160

Příloha 3: Úplné znění dotazníku

Otázka č. 1: Jaké je Vaše pohlaví?

- Žena
- Muž

Otázka č. 2: Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

- Základní
- Výuční list
- Maturita
- Vysokoškolský titul

Otázka č. 3: Kolik je Vám let?

- Do 25 let včetně
- 26 až 59 let
- 60 let a více

Otázka č. 4: Co je třetí pohlaví neboli intersexualita?

Otevřená odpověď.

Otázka č. 5: Mají mít transsexuálové (muž cítící se být ženou, žena cítící se být mužem) právo na rodinu a výchovu dětí?

- Rozhodně ano
- Spíše ano
- Nevím
- Spíše ne
- Rozhodně ne

Otázka č. 6: Mají mít transsexuálové právo vstupovat do manželství?

- Rozhodně ano
- Spíše ano
- Nevím
- Spíše ne
- Rozhodně ne

Otázka č. 7: Mají mít transsexuálové stejné pracovní podmínky a možnosti jako většinová společnost?

- Rozhodně ano
- Spíše ano
- Nevím
- Spíše ne
- Rozhodně ne

Otázka č. 8: Má být transsexuálům umožněna změna pohlaví?

- Rozhodně ano
- Spíše ano
- Nevím
- Spíše ne
- Rozhodně ne

Otázka č. 9: Znáte nějakého transsexuála?

- Ano, znám osobně
- Ano, znám od vidění
- Ne, neznám

Otázka č. 10: Znáte nějakého intersexuála (osobu, která se narodila s neurčitým pohlavím)?

- Ano, znám osobně
- Ano, znám od vidění
- Ne, neznám